

Kultúrdiplomácia és nemzetkép A magyar–ukrán diplomáciai és kultúrdiplomáciai kapcsolatok jellemzői

Rezümé. A közelebbi-távolabbi földrajzi távolságban lévő országok, népek kétoldalú kapcsolatainak fontos fokmérője a politikai viszony, de a kulturális kapcsolatok intenzitása jelzi igazából a kapcsolat mélységét. A nemzeti kultúra bemutatásában külföldön leginkább a kultúrdiplomáciának van fontos szerepe. A kulturális kapcsolatok és a kulturális diplomácia szoros viszonyban vannak egymással, kihatnak a kölcsönös nemzetképre, árulkodnak arról az Önképről, amit sugározni akarunk magunkról. A magyarságkép felmérésének és a kultúra diplomáciai eszközként való felhasználásának fontossága először a trianoni trauma következményeként merült fel, amikor a politikai és tudományos élet szereplői a csonkítás miéjtjére keresve a választ azzal szembesültek, milyen negatív kép, elavult sztereotípiáktól hemzsegő ismeretanyag van a külföldi köztudatban a magyarságról. A magyarságkép tudományos alapokra helyezett kutatását a rendszerváltás utáni magyar értelmiség vállalta fel, új lendületet vett ez a tudományterület. Ezen elméleti alapról kiindulva vizsgálja tanulmányom a jelenkori magyar–ukrán diplomáciai és kultúrdiplomáciai kapcsolatokat.

Резюме. Важливим показником двосторонніх відносин країн і народів є їхні політичні відносини, але справжню глибину цих стосунків розкриває інтенсивність культурних зв'язків. Розвиток дво- або багатосторонніх культурних зв'язків і культурної дипломатії тісно пов'язані між собою, мають прямий вплив на формування національного образу інших народів, а також показують наш самообраз, як ми бачимо Себе, і що ми хочемо транслювати про Себе. Важливість вивчення іміджу угорців і використання надбань культури у сфері дипломатії вперше була усвідомлена після Тріанонської угоди, коли політичні та наукові діячі в пошуках відповідей на причини поразки дізналися про те, який негативні образи та застарілі стереотипи стосовно угорців панували у свідомості іноземців. Проте справжнє наукове вивчення образу угорців почалося тільки після зміни влади 1989 року. Виходячи з цієї теоретичної бази, проведено дослідження сучасних угорсько-українських дипломатичних і культурно-дипломатичних відносин.

Abstract. The political relationship is an important factor in the bilateral relations of countries and nations, but the intensity of cultural relations indicates this relationship in depth. The cultural diplomacy plays the most important role in presentation of the national cultures abroad. The development of cultural relations and cultural diplomacy are in strong interrelationship, exerting impact on cross-national image, and revealing our Self-Image we want to show. The attention to the importance of investigating the Hungarians' image and cultural diplomacy was for the first time drawn after Trianon trauma, when the political and scientific representatives in search of the answers were faced with the negative Hungarian image and outdated stereotypes of the foreign public consciousness. However, the scientific research of the Hungarians' image was undertaken only after the Post-Soviet time. Thus, the study deals with the contemporary Hungarian-Ukrainian diplomatic and cultural diplomatic relations on the aforementioned theoretical basis.

* PhD; II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszék; Lehoczky Tivadar Intézet, vezető. * К.і.н., Кафедра історії та суспільних дисциплін Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ. * Teacher of Department of History, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Az 1989-es rendszerváltások a közép-európai térség nyugati felében, míg a Szovjetunió 1991. évi szétesése egész Közép- és Kelet-Európában teremtett új külpolitikai, hatalmi viszonyokat. Az egykori kommunista birodalom romjain létrejött független nemzetállamok és a korábbi varsói szerződés tagállamai arra törekedtek, hogy megtalálják helyüket abban az új hatalmi láncolatban, mely a posztkommunista térség stabilitásának zálogát jelenthette, és amelynek fontos eszköze lett a diplomácia. A diplomácia mint fogalom és külpolitikai eszköz már az ókortól ismert, az ókori görögök rakták le a diplomáciai és nemzetközi jog alapjait, magatartásformáit és bevezettek néhány ma is használatos diplomáciai eszközt.¹ A diplomácia szerepe a nemzetközi kapcsolatokban a századok folyamán folyton változott, a XX. században viszont jelentősen felértékelődött, sokoldalúbbá vált, újabb feladatokkal bővült.

A kultúrdiplomácia fogalma, feladata

A közelebbi-távolabbi földrajzi helyzetben lévő országok kétoldalú kapcsolatainak fontos fokmérője a külpolitikai viszony, ám egybehangzó vélemények szerint a kulturális kapcsolatok intenzitása, mélysége még ennél is fontosabb, mivel egymás kulturális megismerésén és elfogadásán keresztül stabilabb kapcsolat válósulhat meg. Mint azt Hankiss János, az első magyar kultúrdiplomáciai tárgyú alapvetés szerzője megfogalmazta: „Két nemzet diplomáciai viszonya mindig laza: egy forgószelel szétfújhatja őket. Csak akkor nem bír vele a politikai szeszélyek ciklonja, ha a kultúra lassan szőtt szálainak tömegével van biztosítva.”²

Míg a kulturális kapcsolatok megléte különböző közösségek, népek, országok között gyakorlatilag az emberiséggel egyidős, a kulturális diplomácia vagy kultúrdiplomácia fogalmára vonatkozóan két nézet terjedt el. Az egyik szerint a kultúrdiplomácia kezdeteit a XIX. századi kulturális szerződések alkották, azonban mai értelemben csak a XX. században terjedt el; vagyis a kulturális diplomácia az 1961-es bécsi konvenció megszületésével vált a külpolitika önálló és elismert ágazatává, feladata pedig a baráti kapcsolatok előmozdítása a küldő és fogadó országok között a kulturális és tudományos kapcsolatok fejlesztése útján.³ Mások viszont úgy vélik, hogy a „kultúrdiplomácia mindig volt, amióta csak emberek szükségét érezték annak, hogy más embereknél a maguk értékének tudatát felkeltsék, s ezzel rájuk befolyást gyakoroljanak”.⁴ Ezt bizonyítja, hogy az előző századok során is gyakran alkalmazott módszer volt, hogy a kultúra szereplőin keresztül kovácsoltak uralkodók, országok külpolitikai tőkét, presztízst maguknak, mint pl. a francia felvilágosult gondolkodók révén a XVIII. századi Franciaország.

¹ Britannica Hungarica, V. kötet, 246.

² HANKISS JÁNOS: *A kultúrdiplomácia alapvetése*. Magyar Külügyi Társaság, Budapest, 1937. 4. (Továbbiakban HANKISS 1937)

³ NYUSZTAY LÁSZLÓ: *Szakdiplomáciai tanulmányok. Kulturális diplomácia*, 6. fejezet. BGF-KKFK, Budapest, 2000. 103. (Továbbiakban NYUSZTAY 2000)

⁴ HANKISS 1937, 3.

A nemzeti kultúra prezentálása külföldön lehet direkt és indirekt, elősegíthetik az egyéni érdekek, ismeretségek és kapcsolatok, de leginkább a kultúrdiplomáciának van fontos szerepe ezek alakításában. Hankiss János definíciója szerint a kultúrdiplomácia: „külpolitikai hatások előidézése kulturális eszközökkel”.⁵ Feladata elsősorban a saját kultúra külföldi bemutatása, s ezáltal a küldő ország képének javítása a fogadó országban, az államok közötti baráti kapcsolatok és megértés elősegítése, a béke megerősítése volt. A fogalom megszületése előtt a diplomáciai feladatokat ellátó külpolitikus vállalta fel a kulturális tevékenységet is, hisz a reálpolitika mellett a kulturális propaganda „hosszú lejáratú” hatásának fontosságára már igen korán rájöttek. Ezt láthatjuk például az államát veszített XIX. századi lengyel emigráció tevékenységében, akik kulturális eszközökkel tartották fenn a nemzetük irányába forduló érdeklődést, vagy a cseh politikus írók és tudósok esetében, akiknek az első világháború előtt nem volt hivatalos diplomáciájuk, és akik szintén a „toll és a nyomtatott betű” fegyverével szereztek országot maguknak.⁶

A kulturális diplomácia megjelenési formái közül Hankiss János alapvetésében 3 fontos jelenségre, tanulságra hívja fel a figyelmet:⁷

A kultúrdiplomácia – verseny: a külföldi közvélemény formálása csak akkor lehet hatékony, ha minden versenyszámban indulni tudunk, fontos a jelenlét, de e mellett az érvényesüléshez az is fontos, hogy a kulturális versenyben minél előkelőbb helyezést érjünk el.

A kultúrdiplomácia – reklámhadjárat, vagy más néven propaganda: az ismeretlen (félreismert) megismertetése, kedvező világításba helyezése, amiben a legfontosabb a közönyösség megszüntetése és a „rohanó világ” figyelmének felkeltése, így a kulturális érték bemutatása önmagában kevés, ötletes, erőteljes, emlékezetes első benyomást kell kelteni vele.

A kulturális külpolitika – nevelés: minden nép kultúrmissziót teljesít, de a direkt hatáson kívül a történelem szereplőinek jó- és balsorsa, pozitív és negatív példája mintákat nyújt a többieknek. Azonban itt is lényeges az öntudatos nevelés, amikor egy nemzet szándékosan közöl ismereteket társainak és ezek által nevelő hatást ér el. A nevelő hatású ismeretközlés szerepe még fontosabb akkor, amikor „hamis ismeretek eltörlését, s ebből fakadó igazságtalanságok jóvátételét célozza”.

A fentiekből kiderül tehát, hogy a kultúrdiplomácia jelentőségét és feladatait tekintve nagyon fontos eleme a nemzetközi kapcsolatok és a nemzetkép alakításának. A kultúrdiplomácia önálló ágazattá válása óta tartalma folyamatosan változik, bővül, a globalizáció, modernizáció, valamint az új politikai viszonyok egyre újabb és újabb feladatokat rónak a kulturális diplomataikra. Napjainkra feladat- és hatáskörük meghatározása igen nehéz, magába foglalja a művelődés és művészet

⁵ HANKISS 1937, 3.

⁶ Uo. 6.

⁷ Uo. 11–18.

összes területét, beleértve a tudományos, oktatási-felsőoktatási kapcsolatok bizonyos területeit is.⁸

Ha a fogalomból indulunk ki, a kultúrdiplomácia sikerességének, hatásának lemérése egyben jelzésértékű adatokat nyújt arról is, milyen nemzetkép vagy ismeretek alakultak ki az érintett országok, nemzetek képviselőiről. A kultúrdiplomácia hatékonysága tehát úgy tűnhet, hogy egyenes arányban van a kitűzött célok megvalósulásával, de nagyban függ a befogadótól is, vagyis a célország értékpreferenciáitól, más népekkel szembeni attitűdjeitől, az elterjedt sztereotípiáktól, a társadalmi nyitottságától és a küldő országhoz vagy néphez fűződő történelmi kapcsolatoktól. Tehát nem biztos, hogy ugyanaz a kultúrdiplomáciai lépés egyforma eredményeket fog produkálni más-más környezetben, így a lépések megtervezése előtt mindenképpen érdemes a célközönséghez, a befogadókhoz fűződő történelmi kapcsolatok feltárása. Minél „terheltebb” történetileg két nép viszonya, minél több konfliktus és sérelem jellemzi, annál nehezebb dolga van a kultúrdiplomáciának, hogy ezeket a sérelmeket feloldja és javítsa a kapcsolatot.

A kulturális kapcsolatok alakulása és a kulturális diplomácia szoros oda-vissza ható viszonyban vannak egymással, kihatnak a kölcsönös nemzetképre, valamint árulkodnak arról az Önképről, amit sugározni akarunk magunkról, amilyennek látjuk önmagunkat. Tehát, a kultúrdiplomáciai törekvések vizsgálata sok esetben tükröt tart egy nép nemzeti Önképe elé is, így az Önvizsgálat révén a kapcsolattörténet jellemzőin túl egy nemzeti Önkép-felmérés is történhet. Két nép kultúrdiplomáciai kapcsolatának vizsgálata révén választ kaphatunk, hogyan látnak minket más népek, „milyen képünk alakult ki a világban”, ami azért is fontos, hogy megismerve a hibákat és hiányosságokat, javítani tudjunk a nemzetképünkön. Minél intenzívebb két nép vagy ország között a kulturális kapcsolat, annál mélyebb, tárgyilagosabb kétoldalú ismeret alakul ki a felek között, ami pozitív irányba befolyásolja az egymásról kialakított képet és a kétoldalú reálpolitikai kapcsolatokat is.

Magyarságkép és kultúrdiplomácia

A magyarságkép kutatásának fontossága és a kultúra diplomáciai eszközként való felhasználása először az első világháború elvesztése után bekövetkezett trianoni trauma következményeként merült fel, amikor a politikai és tudományos élet szereplői a csonkítás miéértjére keresve a választ azzal szembesültek, milyen negatív kép, elavult sztereotípiáktól és tévedésektől hemzsegő ismeretanyag van a külföldi köztudatban, a döntéshozók birtokában, amelynek elterjesztéséért elsősorban a szomszédos országok tankönyvei és a sajtó felelősek. A magyar politikai elitnek választ kellett adnia erre a nemzeti traumára, valamint kitörési lehetőséget találni a külpolitikai elszigeteltségből. Klebelsberg Kúnó kultuszminister és Kornis

⁸ MATÓ JUDIT: *A magyar-orosz kulturális kapcsolatok a rendszerváltástól napjainkig*. Budapest, 2008. 6. (Továbbiakban: MATÓ 2008)

Gyula államtitkár vezetésével a magyar politikum felismerte, hogy csak a kultúra segítségével vannak kitörési esélyei, így 1920 után „Magyarország a kultúra és a tudomány eszközeivel vette fel a harcot, a szelem erejével próbálta a világ magyarságképét formálni”.⁹

A külföldi magyar intézetekről szóló 1927. évi XIII. törvénycikk életbelépésével megfogalmazódtak a magyar kultúrdiplomácia jogi keretei is. Azonban az 1927-es törvénycikk nem alkotott, hanem csupán elismert egy már létező struktúrát, a külföldi magyar intézetek jelenségét, s ugyanakkor lendületet adott az új intézetek létrehozásához. A magyar kultúra diplomáciai eszközként való felhasználása tehát a külföldi magyar kulturális intézetek létrehozásával már azelőtt kihasználta az ország kulturális, tudományos presztízsét, mielőtt erre a politikatudomány Joseph Nye személyében megalkotta volna a „soft power” és a „public diplomacy” tudományos szakkifejezéseket, melyek abból a felismerésből születtek, hogy a hatalom nemcsak a katonai, gazdasági erőből, hanem az adott ország attraktivitásából is származhat.¹⁰

A XX. század során másodszor 1945 után kényszerült Magyarország arra, hogy a kultúrdiplomácia eszközével próbáljon kilépni a politikai elszigeteltségből, javítson a második világháború elvesztése következtében szerzett negatív imázson. Természetesen más kultúrdiplomáciai célok és módszerek alkalmazása volt szükséges, mint a Horthy-korszakban, de a kultúra szférája volt az egyetlen terület, melyben a magyarokra nem mint „vesztes országra” tekintettek. A leszűkült külpolitikai és diplomáciai lehetőségek idején a kultúra képviselői akkor is kapcsolatokat teremthettek, amikor a politikusok még a legminimálisabb eszközökkel sem rendelkeztek. Mint azt N. Szabó József megfogalmazta: „A tudomány egyetemessége, a zene nemzetközisége, az irodalom világirodalomba szerveződöttsége, a képzőművészetben érvényesülő azonosság, a civil társadalom kezdeményezőképesége, az egyetemi-főiskolai hallgatóság nyitottsága olyan közös alapot teremtett, mely a kultúra küldötteinek akkor is lehetővé tette a kapcsolat-teremtést és az együttműködést, amikor az államok még bizalmatlanok voltak, esetleg gyűlölködve álltak egymással szemben”.¹¹

Tehát a magyar diplomácia és kultúrdiplomácia egyik legfontosabb célkitűzése az volt a II. világháború után, hogy reális kép alakuljon ki Magyarországról a világban, s a kultúra eszközeit felhasználva tudjon az ország integrálódni az új világrendbe. Példaként véve a két világháború közötti sikerességét a kultúrdiplomáciának, melynek köszönhetően Magyarország kitört a külpolitikai elszigeteltségből és helyreállította presztízsét, 1945 után is a Collegium Hungaricumok és Magyar Intézetek módszeréhez folyamodtak, mely módszer némely

⁹ N. SZABÓ JÓZSEF: *Magyar kultúra – egyetemes kultúra. Magyarország kultúrdiplomáciai törekvései 1945-1948*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998. 13. (Továbbiakban N. SZABÓ 1998)

¹⁰ Részletesebben ld.: JOSEPH S. NYE: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004.

¹¹ N. SZABÓ 1998, 14.

ország esetében sikeres volt, másutt viszont csak a rendszerváltás után nyílt lehetőség ilyen intézményes keret megteremtésére.

A második világháború utáni magyar kül- és kultúrdiplomácia azt a koncepciót alakította ki, hogy a világra való nyitás csak a szomszédokkal együtt valósítható meg.¹² Ezt tovább erősítette az a sajátosság, hogy a Kárpát-medence népeinek kultúrájában sok a közös vonás, így a közös hagyományok hangsúlyozása olyan népek esetében is javíthatta a helyzetet, amelyek különböző okok miatt ellenségesen viszonyultak a magyarokhoz. A szomszéd országokhoz fűződő kapcsolataiban a magyar vezetésnek figyelembe kellett venni a moszkvai utasításokat is, mivel a szovjet befolyási övezetben kiemelt szerep jutott a Szovjetunióval fenntartott kapcsolatoknak. Azonban a magyar kulturális vezetés bízott abban, hogy a magyar és egyetemes kultúra kölcsönhatásait erősítve Magyarország könnyebben bekapcsolódhat a nemzetközi kulturális és tudományos vérkeringésbe, visszaszerezheti pozícióit és korábbi súlyát.

A rendszerváltás utáni Magyarország megváltozott külpolitikai célkitűzései nagymértékben hatással voltak a kultúrdiplomáciai prioritások változására is. Granasztói György summázása szerint külpolitikailag Magyarország elkötelezettje lett a transzatlanti gondolatnak és az európai integrációnak, melynek a biztonsági, politikai és gazdasági együttműködés egyaránt érdeke volt; gyors orosz–magyar kapcsolatfelvétel; a határon túli magyarság nemzeti összetartozása kulturális szempontból, illetve a szomszédságpolitikában jó kapcsolatok kialakítása, a szerződések és a határok tiszteletben tartása.¹³ Mindezek egyensúlyban tartása volt a fontos, a kisebbségpolitika nem lett a külpolitika egyedüli meghatározója, viszont a szomszéd országokkal való jó kapcsolatok ápolásában nagy szerepet kapott a válasz arra a kérdésre, hogyan bánnak a területükön élő magyarokkal. A magyar külpolitika továbbá különös jelentőséget tulajdonított az ukrán és orosz diplomáciai kapcsolatoknak.¹⁴

Egy 2010-ben kiadott közigazgatási tankönyv hasonlóan foglalja össze Magyarország kül- és kultúrpolitikájának sarokpontjait: hozzájárulás a gyors és hatékony reagáláshoz a globalizáció kihívásaira, a közép-európai régió együttműködésének, integrációjának elmélyítése és a magyar nemzet összetartozásának erősítése.¹⁵ Magyarország érdeke, hogy egyszerre legyen eredményes a szomszédos országokkal a közös biztonsági, gazdasági és egyéb érdekek mentén alakított államközi együttműködésben és az ottani magyar közösségekhez fűződő viszonyban. Ennek záloga az érintett országok többségi és kisebbségi társadalmi

¹² N. SZABÓ 1998, 15.

¹³ GRANASZTÓI GYÖRGY: *Felvetések az elmúlt másfél évtized magyar külpolitikai gondolkodásával kapcsolatban.* – In *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században.* Szerk.: PRITZ PÁL, SIPOS BALÁZS ÉS ZEIDLÉR MIKLÓS közreműködésével. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2006. 277. (Továbbiakban GRANASZTÓI 2006)

¹⁴ Uo. 278.

¹⁵ *Közigazgatási szakvizsga. Kül- és biztonságpolitikai ágazat.* Tankönyv. DR. SZEMESI SÁN-DOR. Budapest, 2010. 6. (Továbbiakban SZEMESI 2010)

közötti együttműködés kölcsönösen előnyös modelljének kialakítása. A kultúra, tudomány és oktatás tekintetében Magyarország célja, hogy az Európai Kutatási Térségbe történő integrálódásával kihasználja az uniós tagság nyújtotta előnyöket. Magyarország fontosnak tartja, hogy a világban bárhol keletkező új tudományos eredmények a jövő magyar nemzedéke számára hozzáférhetőek és elsajátíthatóak legyenek. Ugyancsak fontos cél, hogy érzékelhetően növekedjen a műszaki és természettudományi szakemberek aránya Magyarországon.¹⁶ E prioritások megfogalmazása jelzi, hogy a rendszerváltás utáni Magyarországon a társadalom, a belpolitika, a kultúra terén ideológiai paradigmaváltás ment végbe, s ez az ország Közép-Európában betöltött szerepére is kihatott.

A magyar kultúrdiplomácia történeti alapokon nyugvó szemléletét igazolja az a törekvés, hogy a visegrádi négyek országai között intenzív kulturális kapcsolatokat tartanak fenn. Ezen prioritás több szintéren, több formában is manifesztálódik kezdve a Visegrád Alap kutatási és ösztöndíj-pályázati rendszerétől a közös rendezvényekig, kiadványokig, egyezményekig. A Magyar Nemzet oldalain olvasható 2012. február 23-i tudósításból például arról értesülhetünk, hogy dr. Hatos Pál, a Balassi Intézet főigazgatója a Pozsonyi Magyar Intézetben a *Visegrádi szalon* néven megrendezett vitaestjén abszolút sikeresnek nevezte a magyar kultúrdiplomácia elmúlt két évét. A főigazgató szerint a 2011-es év és annak fél éves soros magyar EU-s elnöksége komoly tapasztalatot hozott: „Mi is tanultunk, tőlünk is tanultak. A magyar kulturális intézetek rendezvényeit sokra értékelték ugyanúgy, mint azt a módot, ahogy a magyar elnökséghez kötődő kulturális rendezvényeinket lebonyolítottuk.”¹⁷ A Pozsonyi Magyar Intézet, a Cseh Központ és a Lengyel Intézet által közösen szervezett, *Kulturális diplomácia Közép-Európában* című fórumon a Balassi Intézet főigazgatója azt is kifejtette, hogy „...Európa nyelve a folytonos kiegyezések nyelve, ezért is kulcsfontosságú kérdés egymás megértése a visegrádi négyek (V4) kulturális együttműködése terén. Úgy véli, a kulturális irányítás legfontosabb feladata az esélyegyenlőség megteremtése a kultúra terén, mivel a kultúrát soha nem az állami támogatás fogja fenntartani.”¹⁸

A Balassi Intézet honlapján, mely intézet jogutódja a klebelsbergi kultúrpolitika által 85 éve megteremtett külföldi magyar intézetek, a Collegium Hungaricum rendszerének, az alábbi helyzetképről olvashatunk: „A globális politikai és gazdasági rendszer egyetemes válságában a felértékelődő nemzeti kultúra egyre erőteljesebb szerephez jut a külkapcsolatokban. A magyar kultúrdiplomácia feladata Magyarország érdekeinek képviselője a legszélesebb értelemben vett kulturális eszközökkel.” A Balassi Intézet jelenleg 19 intézetet foglal magában, 17 országban. Magyarország kulturális diplomáciai hálózata jelenleg versenyképes régiós társaival. A 2011-es magyar uniós elnökség és Liszt Év során a külföldi

¹⁶ SZEMESI 2010, 10.

¹⁷ N. n.: *Hódított a magyar kultúrdiplomácia*. Forrás: <http://mno.hu/grund/hodított-a-magyar-kulturdiplo-macia-1054523>

¹⁸ Uo.

magyar intézetek hatékonyan járultak hozzá az uniós elnökség sikeréhez. A pozíciók megtartásához, fejlesztéséhez szükséges azonban az intézményhálózat bővítése a nemzetpolitikai szempontok figyelembevételével. A kulturális diplomáciai expanzióknak Magyarország Ázsia nagyhatalmaival történő intenzívebb kapcsolatait, valamint a szomszéd országok, elsősorban Délkelet-Európa felé irányuló magyar külügyi és nemzetpolitikai törekvéseket szükséges támogatnia. Alapvető magyar érdek Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa stabilitása, a határokon túl élő magyarság politikai és kulturális érdekképviselete.¹⁹ Ukrajnába irányuló kapcsolatokról nem esik szó a beszámolóban.

A másik fontos kérdéskör a kultúrdiplomácia mint eszköz kapcsán, hogy az ország külpolitikai törekvései, célkitűzései hogyan, milyen eszközökkel valósulnak meg, és ezeknek milyen visszhangja, képe alakul ki a világban. A történelmi sorsfordulók mentén lezajló kultúrdiplomáciai paradigmaváltásnak többféle lehetősége mutatkozik meg: egyrészt a külföldi intézetek Magyarországon már befutott művészeti produktumokat exportálhatnak a célországokba, másrészt olyan kulturális projekteket valósíthatnak meg, amelyek a kinti, helyi közönséget szólítják meg. Ez persze nem zárja ki művészek vagy művek, tudósok kiutazását, de a fő szempont a párbeszéd erősítése, a kulturális kölcsönhatások elősegítése és vizsgálata. Egyes vélemények szerint a megújulás hiánya ronthatja az ország kulturális imidzsét külföldön, és gyakran érdektelenségbe fúló programok szervezésével egy befelé forduló, unalmas ország benyomását kelthetik. Bár a rendszerváltás óta több arculattervezési és imázsépítési kampány lezajlott Magyarországon, hogy külföldön mit és hogyan szeretne magáról megmutatni, a magyar kulturális identitást sokak szerint nem sikerült a romantizáló, csikós-pusztá-gulyás motívumrendszerrel eltávolítva konszenzusos alapon megújítani.²⁰ Bár a 2006-ban leírt vélemény nem tűnik naprakésznek, mégis sok országban ez a kép, vagy inkább sztereotípiája máig makacsul megrögzöttnek tűnik, így ennek felszámolására az utóbbi években indult átgondolt és sokrétűen megtervezett kultúrdiplomáciai stratégia folytatására, széles körű kiterjesztésére van szükség.

A magyar–ukrán kapcsolatok tanulmányozása

Mint ismeretes, az egykori szovjet tagköztársaságok közül Ukrajna az egyetlen, amelynek határai átnyúlnak a Kárpát-medencébe. Kárpátalja, jelenleg Ukrajna Kárpátontúli területe, amely határos Magyarországgal (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével), és amelynek területén jelentős magyar nemzetiségű közösség él. Ha ehhez még hozzávesszük a geopolitikai, gazdasági és történelmi tényezőket, aligha kell bizonygatni a magyar–ukrán kapcsolatok fontosságát, és a két népről,

¹⁹ *Közép-európai perspektívák*. Balassi Intézet honlapja. // <http://www.balassiintezet.hu/hu/11-07-kozep-europai-perspektivak/#.UyXVGM6nrlc>

²⁰ MIKLÓSI GÁBOR: *Papír, kultúra. Külföldi magyar kulturális központok*. Manager magazin online, 2006/10. Forrás: <http://www.managermagazin.hu/archive.php>

történelmükről kialakult (kialakuló) elképzelések, nézetek, sztereotípiák tanulmányozásának aktualitását.²¹

Az 1991-ben Ukrajna-szerte elindult általános megújulási tendenciák, változó intenzitással és formában, de regionális szinten is megnyilvánultak. A történelemtudomány új tematikai irányvonalak mentén kezdett átrendeződni, melyben fontos szerepet kapott a szomszédos népekhez, országokhoz fűződő viszony vizsgálata, felülvizsgálása. Az ukrán historiográfia részéről a magyar nép történetének tanulmányozása Kárpátalján koncentrált és ez így van napjainkra is. A függetlenedés utáni magyar–ukrán/ukrán–magyar kapcsolatok különböző aspektusával, lehetőségeivel a tudományosság és a politika szereplői, publicistái egyaránt foglalkoztak az utóbbi években.²² A jelenlegi ukrán–magyar politikai, gazdasági és kulturális együttműködés kilátásainak tanulmányozásával több politikai szereplő foglalkozott, pl.: O. Zadorozsnij, ukrán parlamenti képviselő, Dmitro Tkacs, Ukrajna első magyarországi nagykövete, Volodimir Litvin, Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának elnöke, V. Bilan, Ukrajna Külpolitikai Társaságának koordinátora, stb.²³ Ezek a kapcsolattörténeti művek – melyek már nem kizárólag Kárpátaljához köthetők – az ukrániai olvasóközönség számára a vélemény-, illetve képpalkotás alapjául szolgálnak a magyarokról, Magyarországról. A két nép, illetve ország diplomáciai és kétoldalú kapcsolatairól, Kárpátalja szerepéről ebben a viszonyban tehát több összegző tanulmány, kandidátusi értekezés és publikáció született már, viszont a sokrétű kultúrdiplomáciai kapcsolatok bemutatása mindmáig nem került kiadásra.

A fentiekből kiindulva a kutatás fő célja megvizsgálni és bemutatni, hogy Ukrajna függetlenné válása óta milyen diplomáciai és kultúrdiplomáciai kapcsolatok alakultak ki a két szomszédos ország, Magyarország és Ukrajna között.

Ukrajnában a kultúrdiplomácia kérdésének kevés a szakirodalma, bár fiatal államról van szó, és hamar felismerte e diplomáciai eszköz hatékonyságát, az összefoglaló elemzések még hiányoznak. Ukrajnában a kulturális diplomácia művelői a Kulturális és Turizmusért Felelős Minisztérium, a Külügyminisztérium, a Család, Ifjúsági és Sportminisztérium, az Oktatási és Tudományos Minisztérium,

²¹ KOBÁLY JÓZSEF: *A magyarság és Magyarország az ukrán történetírás tükrében (1989–1999)*. – In Régió, 2000/2. sz. 109.

²² A teljesség igénye nélkül pl.: LITVIN, VOLODIMIR: *Ukrajinszko–uhorszki vidnoszini: isztoricsnyi tradiciji ta novi obriji szpivrobotnictva* (Ukrán–magyar kapcsolatok: történelmi hagyományok és az együttműködés új lehetőségei). – In Holosz Ukrajini, 2004. 05.29.; vagy ugyanez a tanulmány In Uő.: *Ukrajina: Jevropa csi Jevrazija?: naucsnoje izdanyije*. (Ukrajna: Európa vagy Ázsia?: tudományos kiadvány) – Kijev: Li–Terra, 2004. 335–368.; BABINEC, I.: *Sztanovlennya ukrajinszko–uhorszkih mizsderzsavnih vidnoszin (1991–1993 rr.)* (Az ukrán–magyar államközi kapcsolatok alakulása 1991–1993 között) – In *Mizsnarodnyi zvjazki Ukrajini: naukovi posuki i znahidki*. (Ukrajna nemzetközi kapcsolatai: tudományos kutatások és eredmények). Vipuszk 12. Vidp. red.: SZTEPAN VIDNYANSZKIJ. Kijev, In–t isztoriji Ukrajini NAN Ukrajini, 2003. 85–94.

²³ BABINEC, IVANNA: *Kárpátalja Ukrajna és a Magyar Köztársaság államközi kapcsolatrendszerében (1991–2004)*. – In *Magyar–ukrán közös múlt és jelen. / Ukrajina–Ugorscsina: spil'nie minule ta siogodennia*. Szerk.: SZMOLIJ, V.A. Kijev 2006. 244.

az Állami Tévé- és Rádiószolgáltatásért felelős Bizottság, a civil szervezetek és magánszemélyek is.²⁴ Az állami szervek jogkörébe tartozik a megyei és helyi szintű nemzetközi együttműködések támogatása, fejlesztése: művészeti fesztiválok, vendégszereplések, konferenciák és koncertek szervezése, stb. Az ukrán és ukrainai művészek támogatása és a kulturális párbeszéd elősegítése állami és nemzetközi civil kulturális szervezetek és alapítványok segítségével valósul meg. Állami szinten a fő eszközt a nemzetközi kulturális kapcsolatok hatékony megvalósulásának a kétoldalú együttműködési szerződések és munkatervvel jelentik, melyek kulturális évek, évadok vagy közös rendezvénysorozatok (fórumok, fesztiválok, kulturális napok) megszervezését irányozzák elő.²⁵

Magyarország–Ukrajna államközi és diplomáciai kapcsolatfelvétele

Ukrajna kétoldalú diplomáciai kapcsolatainak létrejötte a magyarországi kapcsolatfelvétellel vette kezdetét. Az elmúlt több mint húsz évben, egybehangzó vélemények szerint, a két ország viszonya hol intenzívebb együttműködésben, hol hűvösebb párbeszéd formájában nyilvánult meg, a közös nevező viszont mindig a jószomszédi kapcsolatok fenntartása volt.²⁶

Magyarország és Ukrajna diplomáciai kapcsolatának történetét több szakaszra lehet osztani:

1. 1989 közepétől 1992. március 24-ig – a kapcsolatteremtési szakasz, mely során Magyarország erős érdeklődést mutatott Ukrajna függetlenedése iránt.
2. 1992 áprilisától 1999 márciusáig – a kapcsolatok intenzívvé válása jellemző minden szférában. A szakasz végét Magyarország NATO-taggá válása jelzi, mivel ezzel megváltozott az ország geopolitikai helyzete Közép-Európában.
3. 1999 márciusától 2004 májusáig – Magyarország európai uniós tagságáig, mely során a kapcsolatok átértékelődése figyelhető meg.
4. 2004. május 1-től napjainkig – dinamikus fejlődés a kétoldalú kapcsolatok terén, Magyarország figyelemmel kíséri az együttműködést Ukrajna EU-s és euroatlanti integrációja kérdésében.²⁷

A magyar–ukrán államközi kapcsolatok jogi bázisát több dokumentum alkotja. A két ország állam- és kormányfői rendszeresen találkoznak, a kétoldalú kapcsolatokat együttműködési szerződések szabályozzák a politikai, gazdasági, kereskedelmi, kulturális és tudományos területen egyaránt.

²⁴ БУЦЕНКО, О. *Україна // Діалог: інформаційно-аналітичний вісник*. - К., 2003.- Випуск 3.- С. 86-105. http://model21.org.ua/files/dialog_III_2003.pdf

²⁵ *Ukraine/ 1. Historical perspective: cultural policies and instruments*//Compedium:Cultural policies and trends in Europe. <http://www.culturalpolicies.net/web/ukraine.php>

²⁶ Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja. Kétoldalú kapcsolatok. / <http://www.mfa.gov.ua/hungary/ua/26633.htm>

²⁷ Уо.

Az ukrán–magyar kulturális diplomáciatörténet első hivatalos eseménye még a Szovjetunió fennállása idején történt, amikor egy ukrán küldöttség érkezett Budapestre az USZSZK kulturális minisztere, Jurij Olenyenko vezetésével 1989 végén, melynek során a két ország újkori történetében először egy együttműködési jegyzőkönyvet készítettek a kulturális élet területén.²⁸

Nemsokára, 1990. július 16-án az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsa elfogadta és kihirdette Ukrajna állami szuverenitásának nyilatkozatát, mely okmány Ukrajnát „mint szuverén nemzetállamot” határozta meg, ugyanakkor Ukrajna népének a köztársaság minden nemzetiségű polgárainak összességét tekintette, ki-látásba helyezte a nemzetiségi közigazgatási egységek létrehozását – vagyis elismer-te a területi autonómia jogát, és azt, hogy szavatolja minden Ukrajna területén élő nemzetiség jogát a szabad nemzeti-kulturális fejlődéshez.²⁹ Ekkor még a Szov-jetunió fennállt és nem sokan sejtették, hogy ez már nem lesz sokáig tartós állapot.

1990 augusztusában budapesti látogatást tett a külügyminiszter Anatolij Zlenko is, akit legfelsőbb szinten fogadtak: a köztársasági elnök Göncz Árpád, a miniszterelnök Antall József és a külügyminiszter Jeszenszky Géza. Nem sokkal ezután került sor az első jelentős államfői találkozóra, 1990. szeptember 27-én Kijevben, Leonyid Kravcsuk és Göncz Árpád részvételével. Az USZSZK Legfel-sőbb Tanácsának vezetője és a Magyar Köztársaság elnöke közös nyilatkozatot adott ki, melyben megerősítették azon törekvésüket, hogy a két ország, nemzeti érdekeinek megfelelő, kölcsönösen hasznos együttműködési és jószomszédi kap-csolatot építsen a jövőben ki, mely nem irányul semmilyen harmadik fél ellen, s e kapcsolat az ENSZ Alapszabályán és a helsinki záró nyilatkozaton fog nyugodni. Továbbá a két ország vezetői kijelentették, hogy a nemzetek önrendelkezési elve alapján, Ukrajna és Magyarország polgárainak jogában áll önállóan dönteni bel-és külügyeiről, politikai státuszukról.³⁰

Az ukrán–magyar diplomácia történetében áttörést jelentett az 1991. május 31.–június 1-jei Leonyid Kravcsuk által tett magyarországi látogatás, melynek so-rán – még mindig mint a Szovjetunió tagköztársaságával – 9 kétoldalú egyezményt írtak alá, melyek közül az egyik legfontosabb a *Nyilatkozat az együttműködés el-veiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén*. A rendszerváltás utáni magyar külpolitika három fő prioritásainak egyike a határon túli magyar kisebbsé-gi közösségek jogi védelme lett, így ez nagy mérföldkőnek tekinthető. A nemzeti kisebbségek védelméről szóló közös nyilatkozat, mely magában foglalta az akkori idők szerint nemzetközi jogilag elismert nemzetiségi kisebbségi jogok katalógu-sát, többnyire a nemzetközi jogi okmányokra jellemző megfogalmazásban készült.

²⁸ TKACS, DMITRO: *Az ukrán-magyar államközi kapcsolatok kialakulásának sajátosságai*. – In *Magyar-ukrán közös múlt és jelen*. Felelős szerk.: SZMOLIJ V.A. Az Ukrán Nemzeti Akadémia Törté-nettudományi Intézete. Kijev, 2006. 225.

²⁹ DR: TÓTH MIHÁLY: *Kisebbségvédelmi jogalkotás és jogérvényesítés Ukrajnában. Egy új nemzet-állam kisebbségpolitikájának tapasztalatai*. / www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/15toth.pdf 198.

³⁰ Leonyid Kravcsuk, USZSZK Legfelsőbb Tanácsának vezetője és Göncz Árpád, a Magyar Köztár-saság elnöke Közös Nyilatkozata. / http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348_322

Ezzel együtt ez az okmány több szempontból is elvi jelentőségű, a nemzetközi jog kisebbségvédelmi alapelvei immár Ukrajna belső jogrendjének részét képezték. Az okirat demonstrálta a kisebbségi kérdés hangsúlyozott voltát a két ország kapcsolatrendszerében és a születő ukrán állam hajlandóságát a kisebbségi jogok szavatolására. Máig ható gyakorlati jelentősége pedig abban rejlik, hogy ezen okmány teljes egészében be lett emelve a két ország közötti alapszerződésbe.³¹

Az 1991. augusztus 19–21-én Moszkvában végrehajtott Gorbacsov elnök elleni puccskísérlet megrengette a már amúgy is ingatag egykori birodalmat, mely valójában csak formálisan létezett. Ezt a helyzetet használták ki a balti államok és az Ukrán Legfelsőbb Tanács, mely augusztus 24-én kikiáltotta a köztársaság függetlenségét, és melyet december 1-jén népszavazás erősített meg.³² Ezzel az ukrán–magyar államközi kapcsolat is új szakaszba léphetett, hisz az ukránok lehetőséget kaptak egy független nemzetállami keret kiépítésére.³³

A függetlenség kikiáltása utáni új ukrán–magyar/magyar–ukrán államközi diplomáciai kapcsolatfelvétel is nagyon hamar megtörtént, Magyarország a legelső között, elismerte a független Ukrajnát, és 1991. december 3-án felvette vele a diplomáciai kapcsolatokat. Ezt követően Magyarország elsőként nyitotta meg nagykövetségét Kijevben oly módon, hogy a korábbi kijevi főkonzulátust nagykövetséggé alakították át. 1992. március 24-én pedig megnyílt Ukrajna budapesti nagykövetsége is. Ez pozitív reményeket keltett az új ukrán állam határain belül maradt kárpátaljai magyar kisebbség számára, ugyanis úgy vélték, a két ország diplomáciai viszonyának fontos eleme lesz e magyar nemzetrészt politikai státusza.

Az ún. *alapszerződések* a magyar szomszédságpolitika egyik legfontosabb eszközét képezték az 1990-es években. Céljuk elsősorban Magyarország integrációs „érettségének” bizonyítása volt, emellett pedig – korlátozott sikerrel – kísérletet tettek az adott szomszédos országban élő magyar kisebbségi közösség jogainak lefektetésére.

Antall József és Leonyid Kravcsuk a Szovjetunió széthullásának pillanataiban, 1991. december 6-án írták alá Kijevben a két ország kapcsolatait rendező, a Jószomszédság és Együttműködés Alapjairól szóló szerződést, melyet az Ukrán Legfelsőbb Tanács 1992. július 1-jén ratifikált, a Magyar Országgyűlés pedig 1993. május 11-én fogadott el.³⁴ Ebbe a korábban szignált kisebbségvédelmi konvenciót is beleillesztették. A magyar kormány stratégiai jelentőségűként kezelte az újonnan született szomszédos országot, amely egyrészt ütköző zónaként ékelődött Közép-Európa és Oroszország közé, másrészt kitörési pontot

³¹ DR: TÓTH MIHÁLY, i.m.: 199.

³² *Oroszország és a Szovjetunió XX. századi képes történeti kronológiája 1900–1991*. Szerk: KRAUSZ TAMÁS és SZILÁGYI ÁKOS. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 291, 293, 298.

³³ Alapítói voltak a FÁK-nak (Független Államok Közössége), ennek ellenére az állam státusa szuverén. Ukrajna és a FÁK témáról részletesebben l.: BOJKO O.D.: *Ukrajna története*. Kijev, Akadémiai Kiadó, 2002. 633-647.

³⁴ *Szerződés a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között. Dokumentum-részlet*. – In Magyar Kisebbség, 1996, 44 sz. 90–96.

jelentett Budapest számára az újjáformálódni látszó „kisantant” gyűrűjéből. Az aláírt Alapszerződésről (1993. május 11.) azonban nem mindenkinek volt pozitív a véleménye: Magyarországon a jobboldal, illetve a helyi kárpátaljai magyar politikusok számára sérelmes volt, hogy az Antall-kormány a határok sérthetlenségéről szóló elvnek az aláírásával úgymond „lemondott a revízióról”. Az 1993. évi ukrán–magyar alapszerződés aláírásával tehát a kezdeti eufória visszaesett, Magyarország lemondott területi igényeiről Ukrajnával szemben, így a kárpátaljai magyar közösségnek, elfogadva a helyzetet, bele kellett épülnie az új ukrán államszervezetbe. Az ukrainai magyarok helyzete ezután többször vált államközi, kormányfői vagy alsóbb szintű tárgyalások tárgyává, olykor fontos tényezőként, máskor „alsó polcra rakott” jelenséggént.

A nyilatkozat és a többi kétoldalú dokumentum létrejötte alapján állami szinten úgy tartják, hogy „hagyományosan jók és rendezettek a magyar–ukrán kisebbségpolitikai együttműködés kétoldalú keretei, rendszeresek a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó kétoldalú kormányközi vegyes bizottság ülései, amelyeken kezdetektől fogva részt vesznek a kisebbségek képviselői is. Az együttműködés fontos területe a határ menti együttműködés Szabolcs-Szatmár-Bereg és Kárpátalja megyék között”³⁵ – ez olvasható a Magyar Köztársaság Ukrajnai Nagykövetségének honlapján. A jogi keretek rendezettsége azonban nem mindig jelenti a gyakorlatban a kétoldalú, főként nemzeti kisebbséget érintő kérdésekben az olajozott együttműködést.

A 90-es években az ukrán–magyar politikai kapcsolatok dinamikusan fejlődtek. 1993 februárjában Magyarországra látogatott Leonyid Kravcsuk elnök, amikor új egyezményeket írtak alá a két ország közötti együttműködés fejlesztésének elsőbbségét élvező irányokról. 1994 szeptemberétől rendszeressé váltak a parlamenti kapcsolatok is, miután Olekszandr Moroz parlamenti küldöttségének magyarországi látogatása során egyezményt írtak alá az Ukrán Legfelsőbb Tanács és a Magyar Országgyűlés közötti együttműködésről. Mindkét parlamentben képviselőcsoportok alakultak, Ukrajna–Magyarország és Magyarország–Ukrajna néven, a nemzeti kisebbségek jogainak védelme és a gazdasági együttműködés érdekében, melynek következtében állandósult a törvényhozási okmányok szövegeinek cseréje is.³⁶

A 90-es évektől tehát rendszeresek voltak a magas szintű találkozók, gyakoriak a kormányközi vegyes bizottsági ülések, a kétoldalú kapcsolatok mélyítése iránt mindkét fél részéről erős volt a hajlandóság, s ez pozitív eredményeket hozott az elmúlt évtizedben is mind a politikai párbeszéd, mind a kereskedelmi forgalom élénkülése terén. A kétezres évek elején jelentős esemény volt Mádl Ferenc köztársasági elnök ukrainai látogatása, melynek során Kucsma elnökkel megvitatták a kétoldalú kapcsolatok egész rendszerét, és a magyar államfő a tárgyalások során

³⁵ A Magyar Köztársaság Ukrajnai Nagykövetségének honlapja. //http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/UA/hu/Bilateralis/pol_kapcs.htm

³⁶ TKACS 2006. 227–228.

kiemelte a kárpátaljai magyar kisebbségi közösség helyzetét, majd 2002. február 7-én Kárpátaljára látogatott, ahol találkozott a helyi magyar társadalmi szervezetekkel és Anatolij Kinah, Ukrajna miniszterelnökével együtt részt vett a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola Kölcsey Ferenc Szakkollégiumának ünnepélyes átadásán. Ezen a napon a Beregszászi Városi Tanács döntése alapján a főiskolának átadták a város főterén álló volt törvényszéki palota épületét is.

A 2004-es év mérföldkő volt a magyar és ukrán modernkori történelemben egyaránt: Magyarország tagja lett az Európai Uniónak, Ukrajnában pedig lezajlott az ún. „narancsos forradalom”, amely egy nyugat-barát jobboldali elnök hivatalba kerülését jelentette és egyben az ország EU-felé történő nyitását, amiben Magyarország kulcsfontosságú partnerré, közvetítővé vált. Ennek jegyében a nemzeti kisebbségek jogai biztosításának problematikáját, Ukrajna európai integrációját beszélték meg az ukrán–magyar elnöki találkozón 2006. október 23-án, amikor Viktor Juscenko részt vett az 1956-os forradalom 50. évfordulójának ünnepén. Majd 2007. július 10–11-én Juscenko, Ukrajna elnöke hivatalos látogatást tett Magyarországra, mely találkozó során tárgyaltak az ukrán–magyar politikai, társadalmi, gazdasági, energetikai, közlekedési együttműködés kérdéseinek aktivizálásáról, a közös határ infrastruktúrájának fejlesztéséről, és arról, Budapest hogyan tud hozzájárulni Ukrajna európai és euroatlanti integrációs stratégiai folyamatának megvalósításához. Ezenkívül az elnökök megbeszélték, hogy közösen emlékezzenek a II. világháború áldozatairól, akikről az adatok addig titkosak voltak az Ukrán Biztonsági Szolgálat (SZBU) irattárában, és *Közös emlék a jövőendő nemzedékekért* című ukrán–magyar nyilatkozatot írtak alá.³⁷

2008. január 13-án Munkácson munkamegbeszélést tartottak Viktor Juscenko elnök és Sólyom László Magyarország köztársasági elnöke, mely során kiemelt figyelmet fordítottak Ukrajna európai és euroatlanti integrációja kérdéseinek megoldására és a nemzeti kisebbségek igényeinek biztosítására. Később Sólyom László 2008. július 7–8-án újból hivatalos látogatást tett Ukrajnában, melynek során a felek konstatálták a legmagasabb szinten történő politikai párbeszéd magas dinamikáját, összehangolták azokat a konkrét lépéseket, amelyek a politikai, kereskedelmi-gazdasági és társadalmi szférában történő további kétoldalú együttműködést szolgálnák. Viszonzásul 2009. április 28–29-én Viktor Juscenko, Ukrajna elnöke tett hivatalos látogatást Magyarországra, miközben a két ország vezetője megbeszélte a kétoldalú együttműködés időszerű kérdéseit, különösen azokat, amelyek az energetikai, környezetvédelmi szférára, a Kárpátok környezetének és a nemzeti kisebbségek jogai védelmére vonatkoznak, illetve támogatják Ukrajna európai és euroatlanti integrációját.³⁸

A diplomáciai kapcsolatok terén 2010 óta is számos pozitív előremozdulás történt. Orbán Viktor miniszterelnök és Schmitt Pál volt köztársasági elnök ez idő alatt háromszor járt Ukrajnában. 2010 novemberében Volodimir Litvin, az ukrán

³⁷ Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja: Politikai kapcsolatok. // <http://hungary.mfa.gov.ua/hu/ukraine-hu/diplomacy>

³⁸ Uo.

törvényhozás elnöke Budapesten járt. Konsztantyin Griscsenko ukrán külügyminiszter 2011. február 9–10-i budapesti látogatása során a felek aláírták a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma és Ukrajna Külügyminisztériuma közötti együttműködésről szóló jegyzőkönyvet, illetve elfogadták a *Magyarország és Ukrajna közötti Cselekvési Terv az Európai Unió Tanácsának magyar elnöksége idejére az EU és Ukrajna kapcsolatainak előmozdítása érdekében* című dokumentumot. A magyar-ukrán diplomáciai kapcsolatok felvételének 20. évfordulója alkalmából, 2011. december 12-én Martonyi János külügyminiszter járt Kijevben. A munkalátogatás során ukrán partnerével aláírták a két tárca közötti 2012–13. évi külügyi konzultációs jegyzőkönyvet, valamint egy Egyetértési Memorandumot az Ukrajna EU vízumliberalizációs akcióterv végrehajtásában történő együttműködésről.

2012. június 21-én Konsztantyin Griscsenko ukrán külügyminiszter járt Budapesten, találkozott Semjén Zsolt miniszterelnök-helyetttel, Martonyi János külügyminiszterrel, az Országgyűlés magyar-ukrán baráti tagozatának tagjaival, az ET és az EBESZ magyar parlamenti delegációinak vezetőivel. 2013-ban folytatódtak a rendszeres külügyminiszteri kapcsolatok, melyre Ukrajna EBESZ-elnöksége és számos nemzetközi találkozó biztosított lehetőséget. A kapcsolatoknak újabb lendületet adott Mikola Azarov ukrán miniszterelnök magyarországi hivatalos látogatása 2013. március 27–28-a között. Az elmúlt években sikeresen újraéledt a kétoldalú vegyes bizottságok munkája, elkezdődött több kétoldalú szerződés tervezeteinek tárgyalása. 2011 és 2013 között számos szakminisztériumi és vegyes munkacsoporti találkozóra került sor, többek között a gazdasági, a határ menti, a légügyi, a mezőgazdasági együttműködés, az oktatási kérdések terén.

Bővült a szerződéses kapcsolatok köre is: 2012. május 24-én, Kijevben Bayer Mihály rendkívüli és meghatalmazott nagykövet Magyarország kormányának nevében aláírta a Kárpátok Védelméről és Fenntartható Fejlesztéséről szóló Keretegyezmény Fenntartható Turizmusra vonatkozó jegyzőkönyvét. A magyar-ukrán határ menti térség közös fejlesztése prioritást élvez a magyar szomszédságpolitikában, és magyar részről támogatott kérdés az EU Közös Szomszédságpolitikája keretében is. Ennek kiemelkedő fejleményeként Magyarország Külügyminisztériuma, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatás és a Kárpátaljai Megyei Tanács együttműködési megállapodást írt alá 2012. március 30-án a Keleti Partnerség keretében megvalósuló fejlesztési projektek megvalósításáról. A megállapodást Németh Zsolt külügyi államtitkár és Ivan Baloga, a megyei tanács elnöke írták alá. A program keretében kárpátaljai magyar oktatási és kulturális intézmények támogatására, felújítási és korszerűsítési munkálataira került sor.

A kétoldalú kapcsolatok fejlődésének egyik mérföldköve volt Orbán Viktor miniszterelnök ukrán munkalátogatása 2010. november 12-én, amely gyakorlati tartalommal töltötte meg a kétoldalú kapcsolatok valamennyi szféráját. Megegyeztek az euroatlanti integráció ukrán prioritásainak végrehajtása érdekében

egy akcióterv kidolgozásában, a magyar EU-elnökség idejére, illetve megállapodás születet a gazdasági-együtműködési vegyes bizottság soron következő ülésének megtartásáról 2011-ben.

2011. február 15-én, a visegrádi négyek 20. jubileumi ülésére meghívást kapott Ukrajna miniszterelnöke, Mikola Azarov. A jubileumi ülés alkalmával kétoldalú megbeszélésre került sor Orbán Viktor és Mikola Azarov között. A megbeszéléseken a felek áttekintették a kétoldalú kapcsolatok aktuális kérdéseit, különös tekintettel a szabadkereskedelmi övezetek kialakítására az EU és Ukrajna között.

2012. március 16-án Magyarország miniszterelnöke tett munkalátogatást Ukrajnába. A látogatás során a felek megegyeztek a kétoldalú együttműködés főbb prioritásaiban, valamint Magyarország megerősítette Ukrajna európai integrációs törekvéseinek töretlen támogatását. A felek megegyeztek a magas szintű politikai párbeszéd aktivizálásában, a gazdasági kapcsolatok élénkítésében, többek között a vegyes bizottságok soron következő üléseinek a megtartásában, valamint az energetikai együttműködés elmélyítésében. Külön figyelmet fordítottak a kisebbségek jogainak támogatására, kiemelve a kulturális-oktatási programok fontosságát. Megállapodtak az említett kérdések további megvitatásában szakértői szinten.

2013. március 27–29-én hivatalos látogatást tett Magyarországra Ukrajna miniszterelnöke, Mikola Azarov. A látogatás során az ukrán kormányfő megbeszéléseket folytatott Orbán Viktorral, Áder János köztársasági elnökkel, valamint Kövér Lászlóval, az országgyűlés elnökével, valamint találkozott az interparlamentáris unió magyar–ukrán baráti tagozatának képviselőivel. A találkozók során a felek áttekintették a kétoldalú kapcsolatok valamennyi aspektusait, többek között a kereskedelmi, közlekedési, energetikai, mezőgazdasági, környezetvédelmi, kulturális-humanitárius szférában, valamint a határokon átívelő együttműködési lehetőségeket. Magyarország politikai vezetése megerősítette Ukrajna európai integrációs törekvéseinek töretlen támogatását. A látogatás során a következő egyezmények aláírására került sor: Megállapodás a nemzetközi kombinált fuvarozásról, Szándéknyilatkozat Ukrajna Agrárpolitikai és Élelmezésügyi Minisztériuma és Magyarország Vidékfejlesztési Minisztériuma között a növényvédelem terén megvalósuló együttműködésről, Együtműködési Memorandum, Ukrajna Befektetési és Nemzeti Projektek Állami Hivatala és Magyarországi Külgazdasági Hivatal (HITA) között.³⁹

„Magyarország az elmúlt húsz év során mindig is segítő, baráti kezet nyújtott Ukrajnának. Segítette abban, hogy megerősítse függetlenségét, szuverenitását, és bekapcsolódjon az európai országok közösségébe. A magyar kormány elkötelezett támogatója Ukrajna európai integrációjának, a vízummentesség elérésének. A jövőben is erre építve, Magyarország ebben a szellemben szándékozik tovább

³⁹ Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja: Politikai kapcsolatok. // <http://hungary.mfa.gov.ua/hu/ukraine-hu/diplomacy>

mélyíteni és szélesíteni kétoldalú kapcsolatokat Ukrajnával⁴⁰ – olvashatjuk a magyar külképviselet honlapján.

Az alapszerződés aláírása óta számos kétoldalú szerződés született, az Ukrán Nagykövetség összesítője szerint 65⁴¹ jogi dokumentum szabályozza a két ország viszonyát, melyek kiterjednek a környezetvédelem, kisebbségvédelem területére, a határátkelés feltételeiről, a határ menti vízgazdálkodás, a kárpótlások és a II. világháború idején elrabolt kulturális értékek visszaadásáról, a kultúra, oktatás és tudományok területére vonatkozó együttműködésről, a légtér használatáról, a kettős adóztatás elkerüléséről és még sok minden másról.

Az utóbbi évtized magyar–ukrán kétoldalú kapcsolatait az ukrán szakértők dinamikusnak tekintik, hisz „az adott történelmi körülmények között elérhető legmagasabb szintet érte el, ami a jószomszédsági és baráti kapcsolatokat és a kölcsönösen előnyös együttműködést illeti”.⁴² A magyar állam részéről viszont megfogalmazódik az a prioritás is, hogy a magyar–ukrán kapcsolatokban „a jó szomszédság mellett kiemelt szerepet játszik a mintegy 155 ezer főt számláló kárpátaljai magyarság. Társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális és oktatási állapotuk fejlesztése közös feladatunk. Magyarország érdeke, hogy Ukrajna függetlensége erősödjön, demokratikus fejlődése kiteljesedjen, és sikeresek legyenek oly szükséges reformjai. Budapest határozottan fellép Ukrajna és az Európai Unió kapcsolatainak bővítéséért és az akadálymentes kapcsolattartásért. E magyar álláspont összhangban van az Európai Unió Szomszédságpolitikájával, és élvezzi a magyar politikai pártok konszenzusát”.⁴³

Az ukrán állam Magyarországra vonatkozó külpolitikai és diplomáciai céljai: Ukrajna érdekeinek megvalósításában továbbra is fontos feladat marad az ukrán–magyar párbeszéd magas dinamikájának megőrzése; a konzultációk aktív folytatása az eurointegrációs kérdésekből, Ukrajna európai integrációs törekvéseinek folyamatos és hasznos támogatása Magyarország részéről, a régiók közötti és a határon átívelő együttműködés aktív fejlődése, különösen a Kárpátok Eurorégió keretében; az Ukrajna és Magyarország közötti árucseres folyamatos növekedésének biztosítása, a két ország közötti kereskedelmi korlátozások rendezése, az együttműködés aktivizálása a nemzeti kisebbségek jogai biztosítása terén (a magyaroknak – Ukrajnában, és az ukránoknak – Magyarországon); Ukrajna további pozitív arculatának formálása Magyarországon.⁴⁴

⁴⁰ A Magyar Köztársaság Ukrajnai Konzulátusának honlapja http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/Beregovo/hu/Bilateralis/pol_kapcs.htm

⁴¹ Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja: A szerződéses-jogi alapok állapota. / <http://www.mfa.gov.ua/hungary/ua/26646.htm> Letöltés: 2012. november.

⁴² TKACS 2006. 231.

⁴³ A Magyar Köztársaság Ukrajnai Konzulátusának honlapja http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/Beregovo/hu/Bilateralis/pol_kapcs.htm

⁴⁴ Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja: Politikai kapcsolatok. // <http://hungary.mfa.gov.ua/hu/ukraine-hu/diplomacy>

A magyar–ukrán diplomáciai kapcsolatok felvétele 20. évfordulójának megünneplése

Magyarország és Ukrajna 2011. december 3-án ünnepelte a diplomáciai kapcsolatok felvételének 20. évfordulóját. Ugyanezen a napon nyílt meg Magyarország Kijevi Nagykövetsége, amely az első nagykövetségként kezdte meg működését a független Ukrajna fővárosában.

A magyar–ukrán diplomáciai kapcsolatok felvételének 20. évfordulója alkalmából számos rendezvényre került sor mind Magyarországon, mind Ukrajnában. Az évfordulós ünnepségek nyitányaként, 2011. december 1-jén, tudományos konferenstalpra került sor az Ukrajna Külügyminisztériuma mellett működő Diplomáciai Akadémián, amit Pavlo Klimkin külügyminiszter-helyettes nyitott meg, majd Bayer Mihály Magyarország kijevi nagykövete mondott beszédet.

Az évforduló megünneplésére a Magyarország Kijevi Nagykövetsége magyar vállalatok támogatásával 2011. december 2-án ünnepi koncertet tartott az Ukrán Nemzeti Filharmóniában. A koncerten a világ hat legjobb vonósnégyese között ismert Bartók Vonósnégyes lépett fel, Bayer Mihály nagykövet tartott üdvözlő beszédet.

Az évforduló méltatása Kárpátalján sem maradhatott el, Magyarország Ungvári Főkonzulátusa a Kárpátaljai Megyei Filharmónia épületében szervezett koncertet az ünnepségsorozat keretében. A hangversenyt 2011. december 12-én tartották, azon a napon, amikor dr. Martonyi János külügyminiszter Kijevbe látogatott, hogy ukrán partnerével közösen emlékezzen meg az évfordulóról, valamint tárgyaljon a kétoldalú kapcsolatokról, amelyek meghatározó eleme a kárpátaljai magyarság. A koncerten Rózsa Ferenc karnagy vezényelte az Ungvári Szimfonikus Zenekart és a Cantus kórust, zongorán Csuprik Etelka érdemes művész játszott. Liszt Ferenc születésének 200. évfordulójának évében elhangzottak a kiváló zeneszerző művei, valamint egy egyedülálló produkció részese lehetett a közönség: Mosonyi Mihály *A magyarok tisztulási ünnepe az Ungnál az Úr 886. évében* című kantátájának Kárpátalján, Ukrajnában volt a premierje.⁴⁵

Az ünnepségek sorozatát a Magyar Nagykövetségen tartott ünnepi fogadás zárta december 13-án, ahol többek között jelen volt Leonyid Kravcsuk volt államfő is.⁴⁶

A Magyarország és Ukrajna közötti kulturális kapcsolatok keretei

Az ukrán–magyar kulturális kapcsolatfelvétel első lépéseiről Glatz Ferenc Magyarország egykori művelődési és közoktatási minisztere, 1989. május 10. – 1990. március 22. között hivatalban lévő miniszterhelyettes, történész, akadémikus

⁴⁵ Ukrán-magyar Területfejlesztési Iroda honlapja. / <http://umti.org/hu/news/magyar-koncert-a-magyar-ukran-kapcsolatok-felvetelenek-20-evfordulojara>

⁴⁶ A Magyar Köztársaság Ukrajnai Konzulátusának honlapja http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/UA/hu/Hirek/magyar_ukran_kapcsolatok_evforduloja_20111203.htm

egyik tanulmányából nyerhetünk első kézből való információkat. A *Rendszerváltás, kisebbségpolitika, kultúrkülpolitika, 1989–1990*⁴⁷ című *História* történelmi folyóiratban megjelent írásból is kiderül, hogy a kulturális kapcsolatfelvételre még a Szovjetunió felbomlása előtt sor került, amikor a magyar kormány művelődési minisztere, Köpeczi Béla már 1986 januárjában Moszkvában aláírt egy megállapodást a Szovjetunióon belüli hungarológiai kutatások támogatásáról. 1987-ben újabb megállapodás megkötésére került sor: Budapesten ruszisztikai, Ungváron hungarológiai intézetet hívtak életre. Az Ungvári Hungarológiai Központ magyar kormányzati pénzen épült épületének átadására november 10-én került sor, vezetője Lizanec Péter nyelvészprofesszor lett. Néhány héttel később, november 19–22-én Magyarországon az ukrán és magyar kulturális miniszterek közös kulturális tárcaközi egyezményt írtak alá, ami egy konkrét munkaterv volt, s benne kiemelt helyet kapott a magyar kisebbség kulturális intézményeinek támogatása. Az akkori ukrán kulturális miniszter visszaemlékezéseiben úgy írt az eseményről, hogy ez volt az első eset, amikor egy szovjet tagköztársaság kormánya Moszkva közbeiktatása nélkül nemzetközi megállapodást kötött szomszédos állammal.⁴⁸

Látható, hogy Kárpátalja az USZSZK-n belül már ekkor is fontos célterülete volt a magyarországi kultúrpolitikának, ami részben a tömbmagyarságnak, részben a formálódó erős, nagy keleti szomszéd-státusznak volt betudható. Ukrajna fokozódó önállósodása már 1990–1991-ben is tapasztalható volt, így a magyarországi kultúrkülpolitikai tárgyalások partnere is Moszkva helyett egyre gyakrabban Kijev lett. Az új világpolitikai alapelvek, melyek már 1989-től körvonalazódtak Európában, az országok közötti minden határmódosítást kizártak, és az 1990. január 16-án meghirdetett magyar kisebbségpolitika is deklarálta, hogy a területrevízió nem, csak a nemzeti kisebbségi autonómia lehet a cél. Ennek jegyében születtek meg az első kormányok közötti dokumentumok.⁴⁹

A kétoldalú együttműködés felelős állami intézménye ma Ukrajnában az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium Nemzetközi Tudományos-műszaki Együttműködési Igazgatósága, korábban a Kulturális Minisztérium volt. A kormányzati szintű kulturális kapcsolatok első kereteit a Magyar Köztársaság és Ukrajna között 1991. október 9-én aláírt és 1991–1993-ra előirányzott egyezmény adta a kulturális együttműködésről,⁵⁰ melyet a két ország kulturális minisztériumai kötöttek meg. Ennek értelmében mindkét fél elfogadta, hogy a kulturális kapcsolatok elmélyítése tovább segíti a jószomszédi kapcsolatok és barátság fejlődését. Ez az egyezmény egy széles körű együttműködést irányozott elő az említett időszakra, és a kárpátaljai magyar közösség érdekeit is magában foglalta. A szerződésben foglaltak

⁴⁷ GLATZ FERENC: *Rendszerváltás, kisebbség-politika, kultúrkülpolitika, 1989–1990*. – In *História*, 2012/1. 2–4.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Egyezmény a Magyar Köztársaság és Ukrajna Kulturális Minisztériumai között az 1991–1993-ra vonatkozó kulturális együttműködésről. / <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.4415.0> Az egyezmény fordítása – B. A.

megvalósulása azonban nem volt százszázalékos, legfontosabb eredménye a Beregszászi Magyar Színház (Beregszászi Magyar Drámai Színház) létrejötte. A Kárpátaljai Megyei Tanács 2. számú, 1992. február 8-án kelt, a Beregszászi Magyar Nemzeti Színház megnyitásáról szóló határozata alapján, az ukrán kormány jóváhagyásával elkezdődött a magyar színházművészet kárpátaljai megalapozása. A Beregszászi Magyar Drámai Színház épületének rekonstrukciója szintén 1992-ben kezdődött az Illyés Közalapítvány támogatásával.⁵¹

Az egyezmény lejártát követően újabb kétoldalú megállapodás született a kulturális együttműködésről: *Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között a kulturális, oktatási és tudományos együttműködésről* (Kijev, 1995. április 4.)⁵² Az államközi egyezmény értelmében szélesebb körű együttműködést irányoztak elő: az oktatás, tudományos együttműködés, ifjúsági, sport és turisztikai ágazatban egyaránt fontosnak minősítették a közvetlen kapcsolatokat. Főként a határ menti régiók tudományos, oktatási és kulturális intézményei közötti együttműködésre hívták fel a figyelmet, de a legmagasabb szintű állami szakhivatalok közreműködését is fontosnak tartja a szerződés. A szerződő felek továbbá megállapodtak a mind intenzívebb személyes kapcsolatok kiépítésének elősegítésében az oktatás minden szintjén: diák- és oktatói csereprogramok, részképzések, tanulmányi kirándulások, közös kutatási projektek szervezését, tankönyv és egyéb módszertani segédanyag készítését és a kölcsönös nyelvtanulás elősegítését. Megegyezés született a nem teljes bizonyítványok és érettségi igazolványok kölcsönös elismeréséről, és előíranyoznak egy államközi egyezmény előkészítését, amely a felsőoktatási diplomák és tudományos fokozatok elismerésének rendjét szabályozza majd (ez az ún. Ekvivalenciaszerződés, 1998. október 27.).

Ez az egyezmény is kitért a kulturális és művészeti együttműködés minden ágazatára, nagyobb hangsúlyt fektetve az intézményesült alkotói közösségek közötti együttműködésekre, közös programokra, fesztiválokra stb. Szintén nagyobb hangsúly került a közös könyvkiadás és könyvbemutatók kérdésére, az írott alkotások egymás országában való népszerűsítésére. A könyvkiadók szélesebb körű együttműködésére a színvonalas fordítások kiadása és terjesztése, népszerűsítése is kiemelt téma. A könyvtárak és levéltárak együttműködése, és a filmipar szorosabbá fűzése mellett ebben az egyezményben már a tévé- és rádióműsorok terjesztése is kicserélése, média intézmények információs adatcseréje is szóba került.

A sport és turisztikai egyesületek, intézmények közös programjain túl az egyének vallási és nemzeti/anyanyelvi kulturális igényeinek kielégítése is szóba került, ami a hagyományok és szokások ápolásának lehetővé tételében nyilvánul meg. Ez az egyezmény tartalmazza az egymás területén található történelmi, nemzeti és kulturális műemlékek védelmét, és garantálja az ezekhez való hozzáférést. Rendelkezik a II. világháború idején elrabolt műemlékek visszaszolgáltatásáról

⁵¹ Kárpátaljai Megyei Közigazgatási Hivatal Levéltára, 195. Fond, 23. Opisz. A megyei tanács képviselőinek 1992. 02.08-i határozata a Magyar Nemzeti Színház megnyitásáról Beregszászban. 16. o.

⁵² *Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között a kulturális, oktatási és tudományos együttműködésről* (Kijev, 1995. április 4.) / http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348_063 Az egyezmény fordítása – B. A.

a tulajdonosnak. Ismét megfogalmazzák a kölcsönös nemzeti kulturális intézmények létrehozásának fontosságát, melyek megvalósulásáról külön jegyzőkönyv készül. Az egyezmény értelmében rendelkeznek egy vegyes bizottság létrehozásáról is, mely kétévente ülésezik és felügyeli a határozatok megvalósulását. Az egyezménnyel egy időben jegyzőkönyv készült a két ország kulturális minisztériumai közötti, az 1995–1997-re vonatkozó kulturális együttműködés megvalósításáról.⁵³

Az 1995–97-re vonatkozó jegyzőkönyvben számos ismétlődő kérdés fordul elő, amelyeket az előző megállapodások is tartalmaztak: a második világháború során elrabolt műkincsek visszaszolgáltatásáról, a nemzeti kisebbség jogainak és kulturális fejlődésének védelméről, a filmgyártás és filmbemutatók terén való együttműködésről, információcseréről a művészeti élet területén, kulturális és művészeti oktatási intézmények tanár- és diákcserejéről. A jegyzőkönyv 1995. április 4-én lépett életbe és 1997. december 31-ig volt hatályos, melynek lejártá előtt új kultúrdiplomáciai együttműködési jegyzőkönyv aláírását irányozták elő, ami azonban egy ideig váratott magára.

A következő kulturális együttműködést szabályozó kétoldalú együttműködési terv 2005. február 10-én született Ukrajna Kulturális és Művészeti, valamint a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma között.⁵⁴ Az előző évek gyakorlatához hasonlóan most is készült jegyzőkönyv a kétoldalú kulturális kapcsolatok fejlesztésének konkrét lépéseiről, vagyis egy 2005–2008-ra előirányozott együttműködési munkaterv (Plan szpivrobotnictva). A szerződő felek (a két ország kulturális minisztériuma) az 1995. április 4-én aláírt kormányközi egyezményre alapozva és hivatkozva dolgozta ki az együttműködés alapelveit, tehát ez a terv sok pontjában megegyezik a fentebb említett szerződés tartalmával. Újdonsága a dokumentumnak, hogy konkrét együttműködési javaslatok több tucatját ajánlják fel a felek egymásnak, ami azt mutatja, hogy már nemcsak elméleti vagy retorikai szinten vallják az együttműködést, hanem egy jól megtervezett és előkészített együttműködési munkatervet állítottak össze, mely konkrét lépésekre sarkall. A 2008. december 31-ig hatályos munkaterv 26 cikkelyből állt. Fontos eleme az egyezménynek, hogy a felek megegyeztek az ukrán kultúra napjainak megszervezéséről Magyarországon és a magyar kultúra napjai rendezvénysorozat lebonyolításáról Ukrajnában⁵⁵, melyek megvalósulásának sikeréről a sajtó is beszámolt.

⁵³ Jegyzőkönyv Ukrajna Kulturális Minisztériuma és a Magyar Köztársaság Kulturális és Oktatási Minisztériuma kulturális együttműködéséről az 1995–1997 közötti évekre / <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.3938.0> A jegyzőkönyv fordítása – B. A.

⁵⁴ Együttműködési terv Ukrajna Kulturális és Művészeti és a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumai között (2005. február 10.) / <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.3309.0> Az együttműködési terv fordítása – B. A.

⁵⁵ A megvalósulásról lásd pl.: A magyar kultúra napjai Lembergben 2011, program. // <http://galinfo.com.ua/news/92704.html>, Мадяр Fest - фестиваль угорської культури та вина. 2012. 04.29-05.06. // <http://www.thisisukraine.org/ru/calendar-2012/icalrepeat.detail/2012/04/29/638/54|57|56|53|901|915/-fest-.html>, *На Закарпатті відзначатимуть День угорської культури.* // <http://zakarpattia.net.ua/News/105714-Na-Zakarpatti-vidznachatymut-Den-uhorskoj-kultury>

Mint mindegyik kétoldalú dokumentum, ez is tartalmazza a nemzeti kisebbségek kulturális igényeinek a hatályos törvényeknek megfelelő biztosítását, és a következő kultúrdiplomáciai együttműködési terv előkészítését az érvényben lévő lejárt előtt. Az új terv azonban megint csak két év csúszással került előkészítésre, idő közben néhány kisebb volumenű tárcaközi megállapodás született.

2007. július 10–11-én állami szintű látogatást tett Magyarországon Viktor Juscsenko elnök, akivel az alábbi tárcaközi dokumentumokat írták alá:

- Jegyzőkönyv a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között a háborúban elesett katonák és a polgári áldozatok emlékhelyeinek megőrzéséről és megörökítéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről Kijevben, 1996. november 16-án kötött megállapodás technikai megvalósításáról.
- Megállapodás az Ukrán Képzőművészeti és Építészeti Nemzeti Akadémia és a Magyar Képzőművészeti Egyetem közötti együttműködésről.
- Együttműködési megállapodás az Ukrán Szépművészeti Akadémia és a Magyar Szépművészeti Akadémia között.

Fontos kiemelni, hogy a művészet terén először jöttek létre együttműködési megállapodások Ukrajna és Magyarország között, ami szabad utat nyitott a két ország képzőművészei előtt, hogy megismertessék alkotásaikat a másik országban, kapcsolatokat építsenek, kiállításokat szervezzenek, közös tapasztalatcserére, oktatói és hallgatói csereprogramokra nyitva lehetőséget. Az Ukrán Nagykövetség segítségével zajlott a 2009–2011 évekre előirányzott Ukrajna és a Magyar Köztársaság Oktatási és Tudományos Minisztériumai együttműködésére vonatkozó munkaterv tartalmának egyeztetése, melyet az ukrán fél dolgozott ki és 2008 októberében adott át a magyar félnek.⁵⁶

2009-ben is aktív diplomáciai kapcsolat állt fenn Ukrajna és Magyarország között. Juscsenko elnök április 28–29-én tett hivatalos magyarországi látogatása során gazdasági együttműködésről szóló szerződést írt alá, míg decemberben a magyar külügyminiszter, Balázs Péter ukrainai látogatása során a két ország külügyminisztériumai kötöttek együttműködési szerződést, valamint 2010–11-re szóló konzultációs tervezetet. Ezek mellett több kétoldalú megállapodás előkészítésére is sor került, többek között a kulturális és tudományos minisztériumok közötti 2010–11-re szóló együttműködési munkatervre. A kultúrdiplomácia jelenlegi kereteit, az Emberi Erőforrások Minisztériuma és Ukrajna Kulturális Minisztériuma közötti szakmai kapcsolatokat az adott időszakra kötött együttműködési munkaterv szabályozza.

A kulturális kapcsolatok jellemzői

Az Ukrájjal fenntartott magyar kulturális együttműködés fontos elemei a testvérvárosi kapcsolatok, melyek abban nyilvánulnak meg, hogy a városok napja,

⁵⁶ Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja. / <http://www.mfa.gov.ua/hungary/ua/publication/content/26484.htm>

illetve falunapok alkalmából a testvértelepülések művészeti együttesekkel, előjáróikkal képviseltetik magukat. Jelentős számban vesznek részt kárpátaljai fiatalok magyarországi nyelvi, vers- és prózamondó versenyeken, fesztiválokon. A kárpátaljai művészek képviseltetik magukat zenei fesztiválokon, és a helyi zenei fesztiválokra pedig gyakran kapnak meghívást magyarországi együttesek, előadó-művészek. A magyar irodalmi élet jeles képviselői gyakran vesznek részt Kárpátalján író-olvasó találkozók, könyvbemutatókon és ez visszafelé is igaz, hisz a kárpátaljai magyar irodalmárok is gyakori vendégei az anyaországi irodalmi fórumoknak.

Komoly értékmentő munka folyik a kárpátaljai épített örökség megóvásának érdekében, melyhez a Teleki László Alapítvány és a magyar állam egyaránt segítséget nyújtanak. Ennek keretében valósult meg a beregszászi Szent Kereszt Templom állagmegóvása és tetőfelújítása, Huszt református templomának felújítása, Kárpátalja egyházi épített örökségének dokumentálása, Mezőkászonny református templomának állagmegóvása, a mezővári református templom felújítása, a nagyszőlősi volt megyeház tetőfelújítása és a tiszabökényi görögkatolikus templom ikonostázának konzerválása.⁵⁷2003-tól folyamatosan zajlik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola birtokába került Beregszász főterén álló egykori Magyar Királyi Törvényszék rekonstrukciója és modernizálása. Több kulturális és oktatási intézmény épületét sikerült felújítani az utóbbi évtizedben magyar kormányzati támogatással: pl. az egykor Oroszlán Szállóként ismert mai Illyés Gyula Nemzeti Színház épületét, vagy említhető az egykori Grand Royal Hotel, később Barátság Szálló, mely ma a Kölcsey Ferenc Szakkollégiumnak ad helyet.

A magyar kultúra ukrainai népszerűsítésében és a magyar–ukrán kulturális kapcsolatok erősítésében aktív szerepet vállalnak a külképviseletek, számos rendezvény, ünnepség ad jó lehetőséget erre. Például Magyarország EU-csatlakozása alkalmából a Magyar Köztársaság Kijevi Nagykövetség és Ungvári Főkonzulátusa kultúrműsorral egybekötött ünnepi rendezvényeket szervezett, melynek keretében fellépett Kárpátalján a Muzsikás Együttes, ezenkívül a magyar nagykövetségen Alekszandr Kuzmin fiatal ukrán szobrászművész kiállítása volt látható. Vagy említhetnénk a 2008 júniusában a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa szervezésében, a Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala Kisebbség- és Nemzetpolitikai Szakállamtitkársága, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága és a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma támogatásával a Kárpátalja Megyei Filharmóniában fellépő Liszt- és Kossuth-díjas, világhírű Amadinda együttes szereplését. Vagy idesorolható Magyarország Beregszászi Konzulátusának rendezvényei közül a 2012. évi magyar–lengyel barátság emléknapja alkalmából szervezett a *Barátság évszázadokon keresztül* című konferencia, vagy a Raoul Wallenberg svéd diplomata, a korabeli magyarországi és európai embermentés szimbolikus alakja tiszteletére Beregszászban és Huszton

⁵⁷ A Magyar Köztársaság Ukrainai Konzulátusának honlapja http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet-UA/hu/Bilateralis/kult_kapcs.htm

szervezett megemlékezés, melyen a Kárpátaljai Megyei Ukrán Zenei Drámai Színház előadta *A csodálatos Eszter* című purimjátékot.⁵⁸ A rendezvények sorát még oldalakon keresztül sorolni lehetne, ez azonban egy következő publikáció tárgya lesz.

Az intézmények tekintetében hídszerepet játszanak az Ukrajnán belül, főként Kárpátalján önszerveződés útján létrejött társadalmi és civil szervezetek, valamint oktatási intézmények, melyek nagyrészt bázisait képezik a főbb kulturális-tudományos rendezvényeknek. A kulturális civilszervezetek közül megemlíthető a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség, Kárpátaljai Magyar Írószövetség, a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség, a Pro Cultura Subcarpathica, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, melynek székháza az EURÓPA-Magyar Házban van. A felsőoktatási intézmények tekintetében meg kell említeni az 1945-ben létrejött Ungvári Állami (most már Nemzeti) Egyetem 1963-ban létrehozott Magyar Filológia Karát, melynek bázisán hozták létre 1989-ben a magyarságtudományi kutatások céljából a Hungarológiai Központot. A kárpátaljai magyar tudományos élet fő központjává nőtte ki magát immár az 1996-ban létrehozott Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, mely 2003. december 13-án felvette II. Rákóczi Ferenc nevét, és II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola néven működik. A magyar kultúra megőrzésében és népszerűsítésében fontos szerepük van a magyar történelmi egyházaknak és a hozzájuk köthető ifjúsági és karitatív egyesületeknek, alapítványoknak, szervezeteknek. Kárpátalján kívül működő magyar kulturális és társadalmi szervezetek is vannak, melyek Ukrajna nagyvárosaiban fejtik ki tevékenységüket: Kijevi Magyar Kulturális Egyesület, Lvivi Magyar Kulturális Szövetség.

Tudományos és technikai együttműködés

A szabadabb szellemi légkör nagy hatással volt a kétoldali tudományos kapcsolatok szorosabbá fűzésére is. A Kárpátaljai Magyar Tudományos Társaság (KMTT) 1993. április 16-án alakult meg az Ungvári Hungarológiai Központ kezdeményezésére. A társaság tagjai a szaktudományok doktorai és kandidátusai, olyanok, akik beszélnek magyarul, s magyar nyelven is művelik a tudományokat. A KMTT céljai közé tartozik a tudományos tevékenység szervezése és végzése a nemzetközi kapcsolatok bővítése érdekében Ukrajna, Magyarország és más országok között; ezenkívül tudományos konferenciák, szimpóziumok, találkozók, tanulmányutak szervezése, kiadói tevékenység. A KMTT hivatalos értesítője a *Kárpátaljai Magyar Tudományos Társaság Közleményei*, melynek első száma a KMTT életrajzi lexikonja, a többi az üléseken elhangzott tudományos előadásokat tartalmazza. Bár az elnevezésében kárpátaljai magyar tudományos társaságnak definiálják magukat, a társaság az ungvári egyetemhez köthető tudósok fóruma lett.

⁵⁸ A Magyar Köztársaság Ukrajnai Konzulátusának honlapja / http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/UA/hu/Bilateralis/kult_kaps.htm

A tudományos élet másik pólusát – mint már említettem – a Beregszászban 1996-ban létrejött Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, majd 2003-tól II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanári és kutatói gárdája adta. A főiskolához kapcsolódó szakemberek igen korán tudományos műhelyt szerveztek, 1999-ben Limes néven, mely társadalomtudományi jellegű volt, később 2001 után az intézet kettévált, és a történelem- és társadalomtudományi kutatásokra a Lehoczky Tivadar Intézet, míg a nyelvészeti kutatásokra a Hodinka Antal Intézet szakosodott. A humán tudományok mellett a főiskola bázisán természettudományi intézet is alakult 2011-ben Fodor István néven.

A történész szakmát szembeállító vitás kérdések felülvizsgálatának kétoldalú fóruma is létrejött 2005. április 15-én Kijevben Magyar–Ukrán Történész Vegyes Bizottság néven. Tagjai között ott vannak a két ország történészei – többek között magyar részről dr. Fodor István professzor, Magyarország Nemzeti Múzeumának igazgatója, dr. Pók Attila, dr. Udvari István (időközben elhunyt), dr. Gebei Sándor, dr. Font Márta, ukrán oldalról pedig Mikola Kotljár akadémikus, Vidnyánszky István, Mátyás Irina, Mandrik Ivan, Tkacs Dmitro professzorok és mások. Elnök: Fodor István, a törttud. kand., akadémikus, történész, régész (Magyarország). A bizottság társelnöke Vidnyánszky István történész-professzor (Ukrajna). Titkár: Bíró Andor, a történelemtudományok kandidátusa, Hadtörténeti Intézet és Múzeum. A történész vegyes bizottság⁵⁹ feladata az olyan eltérő interpretáció alá eső történelem felülvizsgálata, mint például Kárpátalja 1938–39-es eseményei, vagy akár a honfoglalás és államalapítás korának problémái, mely kérdések egyeztetését a tankönyvekben is el kellene végezni. Ezekre azonban mindmáig nem került sor.

1995 májusában írták alá a Magyar–Ukrán Kormányközi Tudományos és Technológiai Együttműködési Egyezményt, melynek keretében eredményes és aktív kapcsolat alakult ki a két ország tudományos közösségei között. Az együttműködés kétéves időszakokat átfogó munkatervek keretében valósul meg. A 2002–2004. évi munkaterv a már meglévő és működő projektek mellé további 10 új projekt támogatását irányozta elő, amelyek elsősorban az anyagtudomány, az alkalmazott és elméleti fizika, a kémia, a környezetvédelem és a talajtan területét érintik. Az együttműködésben Kárpátalja tudományos intézetei és egyetemi tanszékei is részt vesznek, így például a 2002–2004. évi munkatervben 3 projekt témafelelőse az Ungvári Nemzeti Egyetem. Magyar részről a MTA intézetein kívül számos egyetem és kutatóintézet (Budapesti Gazdaságtudományi és Műszaki Egyetem, Veszprémi Egyetem, Debreceni Egyetem, Tüzeléstechnikai Kutató és Fejlesztő Rt. stb.) vett részt a közös kutatásokban. Az együttműködés a vendégkutatók fogadása mellett szakmai rendezvények (kétoldalú és regionális) szervezésében, szakmai intézetlátogatások révén valósult meg. Emellett folyamatos információcsere zajlik az együttműködés továbbfejlesztéséről.

⁵⁹ A közös munka első eredménye: *Magyar–ukrán közös múlt és jelen. / Ukraina – Ugorscsina: spil'nie minule ta siogodennia*. Szerk.: SZMOLIJ, V.A. Kijev 2006. (kétnyelvű tanulmánykötet)

Az ukrán és a magyar tudományos intézmények közötti együttműködés a két ország kormánya között tudományos és technológiai együttműködésről szóló megállapodáson alapszik. A Tét-i Nemzetközi Ukrán–Magyar Bizottsága felelős a szerződés végrehajtásáért. A Bizottság VII. ülését 2009. február 10–11-én tartották Kijevben. A bilaterális Tét együttműködésének előnyeihez a következők tartoznak: a természet-, szociális és humán tudományok alapkérdések kutatása, az energiaipar új technológiája, azon belül a kohászat, a környezetvédelem és a fenntartható fejlesztés; a leggyakoribb és komplex betegségek, a diagnosztika és kezelés új lehetőségei, a földművelés és termés védelme, mikrobiológia, információs technológia.

2010-ben korszerűsítették az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia Tét együttműködésének tervét a 2010–2012. évekre. Az Ukrán–Magyar Tudományos és Technológiai Együttműködési Vegyes Bizottság soron következő VIII. ülése Budapesten 2014. év első felében esedékes.⁶⁰

Magyarország 2010–14 közötti kultúrdiplomáciai célkitűzései Ukrajna viszonylatában, hogy fenntartsák és tovább erősítsék a köteléket Magyarország és Ukrajna között mint jó szomszédok és egymás számára különlegesen fontos partnerek. Ennek prioritást élvező területe a kulturális kapcsolatok kölcsönös fejlesztése és a magyar kulturális örökség megismertetése az ukrán közönséggel. A kulturális diplomáciai politika értelmében csak magas színvonalú, nemzetközileg is elismert produkciókat, projekteket hoznak Ukrajnába, ezzel is támogatva az elhivatottságot az ukrán társadalom kulturális értelemben vett gazdagodása, s az európai–ukrán kulturális értékek találkozása iránt. A 2011-es rendkívül sikeres Nemzetközi Liszt Ferenc Év tapasztalataiból kiindulva sikerült megteremteni egyfajta hagyományt az ukrán komolyzenei életben: minden év október 22-én világszínvonalú zongorakonzerttel Liszt Ferenc emlékének tisztelegnek a zeneszerző születésnapja alkalmából Ukrajnában is. 2013-ban az emlékest keretében Magyarország legkiválóbb ifjú zongorista tehetségeit hallhatta a kijevi közönség Ukrajna Nemzeti Filharmóniájában. Ezenkívül Csepei Tibor műgyűjtő jóvoltából Victor Vasarely magyar származású festő és grafikusművész mintegy 120 képének és 20 installációjának kiállítását láthatta a közönség 2012. október végétől 2013 végéig Ukrajna több nagyvárosban. Ez jelenleg a világ legnagyobb utazó Vasarely-kiállítása, mely bemutatja a művész egész életművét, a világúrt 1982-ben megjárt „*Világűr – Örvény*” című kollázs képet, valamint az eddigi legnagyobb egyben kiállított Zebra-sorozatot. Immár negyedik alkalommal került megrendezésre 2013. május 16–21. között a Kortárs Magyar Mozi Fesztiválja Kijevben az Artmedia producer iroda szervezésében. Az ukrán közönség a korábbi években napjaink elismert magyar rendezőinek különböző nemzetközi fesztiválokon szereplő filmjeit láthatta. A hagyományos kulturális programok folytatása mellett a következő nagyszabású projekt a *Magyar kultúra napjai* programsorozat megvalósítása volt. Erről Orbán Viktor miniszterelnök és Mikola Azarov ukrán miniszterelnök 2013.

⁶⁰ Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja. // <http://hungary.mfa.gov.ua/hu/ukraine-hu/science>

március 27–28-i budapesti tárgyalásai során állapodott meg. „Kultúrdiplomáciai tevékenységünk során messzemenőleg ösztönözzük a magyar és az ukrán kulturális intézmények és a kulturális élet szereplőinek kölcsönös kapcsolatépítését” – olvasható Magyarország Kijevi Nagykövetségének tájékoztatójában.⁶¹

Összefoglalás, következtetések

Az 1995. április 4-én aláírt egyezmény, valamint a kultúra, oktatás és tudomány területén megkötött egyéb együttműködési megállapodások alapján elmondható, hogy a két ország kapcsolatrendszere kiépült és folyamatos. Az ukrán–magyar együttműködési kérdések vizsgálata mindkét oldalon élénk, és ukrainai kutatók szerint a magyar parlament és kormányzat részéről „a téma elemzése mindenkor a kárpátaljai magyarok helyzetére gyakorolt hatásuk figyelembevételével történik”.⁶²

Az utóbbi húsz évben Magyarország és Ukrajna közötti élénk politikai és gazdasági kapcsolatokról számolnak be a sajtóban, médiában, azonban a kulturális kapcsolatok terén is vannak számottevő eredmények. Mindkét országban nagy tisztelet övezi a nemzeti ünnepeket, történelmi évfordulókat, személyiségeket. Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja szerint Ukrajnában több mint 60 emlékmű és emlékjel van felállítva a magyar politika és kultúra kiemelkedő személyiségeinek: II. Rákóczi Ferencnek, Petőfi Sándornak, avattak Turul-szobrot a munkácsi várban stb.⁶³ Magyarországon pedig Budapesten Tarasz

⁶¹ *Magyarország Kijevi Nagykövetségének 2012. évi kulturális programjai:*

- 2012. március 15. Koszorúzás a kijevi Petőfi-szobornál
- 2012. május 16–20. Kortárs Magyar Filmművészeti Fesztivál a Kijev Filmszínházban
- 2012. május 19. Részvétel a kijevi Európa-napi rendezvényen
- 2012. június 16. Magyar rövidfilmek bemutatója az Európai Filmfesztivál keretében
- 2012. október 22. Koszorúzás a podoli Liszt-emléktáblánál; ünnepi koncert az Ukrán Nemzeti Filharmónián Liszt Ferenc születésének 201. évfordulója alkalmából
- 2012. november 26–29. Raoul Wallenberg évfordulóval kapcsolatos közös izraeli–svéd–magyar ünnepség Kijevben és Dnyepropetrovszkban
- 2012. november 1–18. Victor Vasarely kiállítás Kijevben az Art Kyiv Contemporary VII. keretében
- 2012. december 3-15. Victor Vasarely kiállítás Odesszában

Magyarország Kijevi Nagykövetségének 2013. évi kulturális programjai:

- 2013. február 22. Zalai Antal hegedűművész fellépése Ukrajna Nemzeti Filharmóniáján
- 2013. március 1. Victor Vasarely kiállítás Szimferopolban
- 2013. március 15. Koszorúzás a kijevi Petőfi-szobornál
- 2013. március 21. – április 7. Victor Vasarely kiállítás Dnyepropetrovszkban
- 2013. április 11–21. Victor Vasarely kiállítás Luhanszkban
- 2013. április 26. - május 26. Victor Vasarely kiállítás Harkovban
- 2013. május 16–21. IV. Kortárs Magyar Filmfesztivál Kijevben
- 2013. május 18. Részvétel a kijevi Európa-napi rendezvényen
- 2013. június 11–27. Victor Vasarely kiállítás Lembergben
- 2013. október 20. Balog József magyar zongoraművész koncertje Dnyepropetrovszkban
- 2013. október 22. Koszorúzás a podoli Liszt-emléktáblánál; ünnepi koncert Ukrajna Nemzeti Filharmóniájában Liszt Ferenc születésének évfordulója alkalmából. http://www.mfa.gov.hu/kulkepiselet/Beregovo/hu/Bilateralis/kult_kapcs.htm

⁶² BABINEC, IVANNA: *Kárpátalja Ukrajna és a Magyar Köztársaság államközi kapcsolatrendszerében (1991–2004)*. Magyar–ukrán közös múlt és jelen. Felelős szerk.: V.A. SZMOLIJ. Az Ukrán Nemzeti Akadémia Történettudományi Intézete. Kijev, 2006. 244.

⁶³ A vereckeai honfoglalási emlékmű körül Kárpátalján kibontakozó nézeteltérések nem kerültek említésre az összefoglalóban.

Sevcsenkónak, illetve az 1932–33. évi ukrainai éhínség áldozatainak állítottak szobrot és emléktáblát, vagy Grigorij Szkovorodának Tokajban avattak emlékjelet.⁶⁴ Az ukrán–magyar kulturális kapcsolatot számos koncert, hangverseny, színházi előadás és irodalmi-tudományos szimpózium színesíti, melyek megszervezésében aktív szerepet vállalnak a konzulátusok és nagykövetségek.

Összegzésképpen elmondható, hogy Magyarország és Ukrajna érdekei a legfelsőbb szinteken kölcsönösen intenzív kulturális kapcsolatok ápolására ösztönzik az országokat, a kulturális diplomácia csatornái jól működnek, bár a kétoldalú szerződésekben kitűzött és előirányozott céloktól messze elmaradnak. Nincs kiépítve az intézményrendszere a magyarsággép sikeresebb propagálásának a kultúra által, s a kapcsolatok szélesebb körű megvalósulása 1991 óta inkább az utóbbi évtizedre tehető. Bár az ukrainai magyarság zöme Kárpátalján él, a külképviseletek és nagykövetségek révén számos magyar kultúrát, irodalmat, filmet és művészeteket népszerűsítő rendezvénysorozat zajlik az ország nagyvárosaiban is: Kijevben, Lembergben, Odesszában stb. *A magyar napok*, *A magyar film hete* vagy *A magyar kultúra napjai* címen futó rendezvények keretében zajló fesztiválok, kiállítások, koncertek, színházi előadások és könyvbemutatók nagy érdeklődést váltanak ki nemcsak az ukrainai magyarok, de a többségi nemzet képviselői részéről is. Ennek ellenére a magyar nyelv és kultúra pozíciójának ukrainai megerősítése például a magyar oktatási hálózat biztosítása által gyakran heves, hol nyílt, hol burkolt ellenállásba ütközik, s úgy tűnik, míg a Magyarországról jövő magyar művészeknek tapsolnak, a helyben tevékenykedő magyar alkotókat nem becsülik meg kellőképpen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

MAGYAR NYELVŰ SZAKMUNKÁK ÉS TANULMÁNYOK

- BABINEC, IVANNA: *Kárpátalja Ukrajna és a Magyar Köztársaság államközi kapcsolatrendszerében (1991-2004). Magyar–ukrán közös múlt és jelen*. Felelős szerk.: V.A. SZMOLIJ. Az Ukrán Nemzeti Akadémia Történettudományi Intézete. Kijev, 2006.
- GLATZ FERENC: *Rendszerváltás, kisebbség-politika, kultúrkülpolitika, 1989–1990*. – In *História*, 2012/1.
- GRANASZTÓI GYÖRGY: *Felvetések az elmúlt másfél évtized magyar külpolitikai gondolkodásával kapcsolatban*. – In *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*. Szerk.: PRITZ PÁL, SIPOS BALÁZS és ZEIDLER MIKLÓS közreműködésével. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2006.
- GYÓRI SZABÓ RÓBERT: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*. Helikon Kiadó, 2011.
- HANKISS JÁNOS: *A kultúrdiplomácia alapvetése*. Magyar Külügyi Társaság, Budapest, 1937.
- Közigazgatási szakvizsga. Kül- és biztonságpolitikai ágazat*. Tankönyv. DR. SZEMESI SÁNDOR. Budapest, 2010.
- LIZANEC, PETRO: *Az ukrán–magyar kulturális és nyelvi kapcsolatokról*. – In *Kárpáti Kalendárium*, 1974., vagy *Uaz: Kárpáti Kiadó, Uzshorod*, 1973.
- Magyar–ukrán közös múlt és jelen*. Felelős szerk.: V.A. SZMOLIJ. Az Ukrán Nemzeti Akadémia Történettudományi Intézete. Kijev, 2006.
- MATÓ JUDIT: *A magyar–orosz kulturális kapcsolatok a rendszerváltástól napjainkig*. Budapest, 2008. 6.

⁶⁴ Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja. / <http://www.mfa.gov.ua/hungary/ua/publication/content/32210.htm>

- N. SZABÓ JÓZSEF: *Magyar kultúra – egyetemes kultúra. Magyarország kultúrdiplomáciai törekvései 1945–1948.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.
- NYE, JOSEPH S.: *Soft Power: The Means to Success in World Politics.* New York: Public Affairs, 2004.
- NYUSZTAY LÁSZLÓ: *Szakdiplomáciai tanulmányok.* BGF-KKFK, Budapest, 2000.
- Oroszország és a Szovjetunió XX. századi képes történelmi kronológiája 1900–1991.* Szerk: KRAUSZ TAMÁS és SZILÁGYI ÁKOS. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- TKACS, DMITRO: *Az ukrán-magyar államközi kapcsolatok kialakulásának sajátosságai.* – In *Magyar-ukrán közös múlt és jelen.* Felelős szerk.: Szmolij V.A. Az Ukrán Nemzeti Akadémia Történet-tudományi Intézete. Kijev, 2006.

UKRÁN NYELVŰ SZAKIRODALOM

- BABINEC I.: *Sztanovlennya ukrajinszko–uhorszkijh mizszerzsavnih vidnoszin (1991–1993 rr.)* (Az ukrán–magyar államközi kapcsolatok alakulása 1991–1993 között) – In *Mizsnarodnyi zvjazki Ukrajini: naukovi posuki i znahidki.* (Ukraina nemzetközi kapcsolatai: tudományos kutatások és eredmények). Vpuszk 12. Vidp. red.: SZTEPAN VIDNYANSZKIJ. Kijev, In-t isztoriji Ukrajini NAN Ukrajini, 2003.
- BARAN ZOJA ANATOLIVNA: *Malovidomij epizod z isztoriji ukrajinszko–uhorszkijh vidnoszin (miszija Teoflija Okunevszkyoho do Uhorscsini na pocsatku 1919 roku)* (Egy kevésbé ismert részlet az ukrán–magyar kapcsolatok történetéhez (Teofilij Okunevszkij magyarországi missziója a 1919 elején). – In *Zapiszki Naukovoho Tovariszstva im. Sevensenka.* Lviv, 1997.
- BOJKO O.D.: *Ukraina története.* Kijev, Akadémiai Kiadó, 2002.
- DERZSALJUK A. SZ.: *Vozrosztanyije rukovogyascsej rolji VSZRP v sztroityeljstvte razvitogo szocializma.* (Az MSZMP vezető szerepének növekedése a fejlett szocializmus építésében) Kijev, 1982.
- HOLOVACS A. J.: *Zmina politicsnoji szisztemi Uhorscsini v 1990–1994 rokah.* (Magyarország politikai rendszerének változásai 1990–1994 között). Kandidátusi értekezés, Ungvár, 2004.
- ISZYO, V. SZ.: *Ukrajinszko–uhorszki politicsnyi vzajemovidnoszini v XIII. sz.* (Ukrán–magyar politikai kapcsolatok a XIII. században) – In *Naukovij Visznik Ukrajinszko Isztoricsnoho Klubu.* Moszkva, 2002. T. VII.
- LITVIN, VOLODIMIR: *Ukrajinszko–uhorszki vidnoszini: isztoricsnyi tradiciji ta novi obriji szpivrobotnictva* (Ukrán–magyar kapcsolatok: történelmi hagyományok és az együttműködés új lehetőségei). – In *Holosz Ukrajini*, 2004. 05.29.; vagy ugyanez a tanulmány In *Uő.: Ukrajina: Jevropa csi Jevrazija?: naucsnoje izdanyije.* (Ukraina: Európa vagy Ázsia?: tudományos kiadvány) – Kijev: Li–Terra, 2004.
- OFICINSZKIJ R.: *Politicsnij rozvitok Zakarpattya u szklagvi Uhorscsini (1939–1944)* (Kárpátalja politikai fejlődése Magyarország fennhatósága alatt (1939–1944)). Kijev, 1997.
- Ukrajinszka RSZR v ragyanszko-uhorszkomu szpivrobotnictvi.* (Az USZK szerepe a szovjet-magyar együttműködésben) Kijev, 1972.
- VEHES, M. M., VIDNYANSZKIJ, SZ. V.: *Antiukrajinszka i anticsezska gyijaljnyszty uhorszkijh ahentyiv u Karpatszkiij Ukrajinyi na prikinci 30-ih rokiv.* (A magyar ügynökök ukránellenes és csehel- lenes tevékenysége Kárpát-Ukrajnában a harmincas évek végén). – In *Zucsasznyiszty*, 1998.
- Zakarpattya pid Uhorscsinoju 1938–1944 rr.* (Kárpátalja Magyarország fennhatósága alatt 1938–1944-ben) V. MARKUSZ, V. HUDANICS (uporjadniki/szerk.) New-York–Chicago–Uzshorod, 1999.
- Боголюбова Н. М. Культурный обмен в системе международных отношений: Учеб. пособ. – Изд-во СПбГУ, 2003. – 276 с.
- Карлова В. Державна політика у сфері культури: проблеми та напрямки здійснення в сучасних умовах // 36. наук праця / Гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 39. – К.: Український центр духовної культури, 2004. – 256 с.
- Культурная политика в Европе: выбор стратегии и ориентиры: Сб. материалов / Сост. Е. И. Кузьмин, В. Р. Фирсов – М.: Либеря, 2002. – 237 с.
- Кучмії О. П. Міжкультурне співробітництво як чинник зовнішньої та внутрішньої політики в умовах державотворчих зрушень: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / Кучмії Олена Петрівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с.
- Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т. 1. – 760 с.

INTERNETES FORRÁSOK

- A Magyar Kultúra Napjai Lembergben 2011, program. // <http://galinfo.com.ua/news/92704.html>
 Cultural Diplomacy: Introduction to an Essential Part of Diplomatic Relations//Suite 101. http://internationalaffairs.suite101.com/article.cfm/cultural_diplomacy#ixzz0F1kFF0Nt&A
- DR. TÓTH MIHÁLY: *Kisebbségvédelmi jogalkotás és jogérvényesítés Ukrajnában. Egy új nemzetállam kisebbségpolitikájának tapasztalatai.* / www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/15toth.pdf 198.
- Egyezmény a Magyar Köztársaság és Ukrajna Kulturális minisztériumai között az 1991-1993-ra vonatkozó kulturális együttműködésről. / <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.4415.0>
- Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között a kulturális, oktatási és tudományos együttműködésről (Kijev, 1995. április 4.) / http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348_063
- Együttműködési terv Ukrajna Kulturális és Művészeti és a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumai között (2005. február 10.) / <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.3309.0>
- Hódított a magyar kultúrdiplomácia.* Forrás: <http://mno.hu/grund/hodított-a-magyar-kulturdplomacia-1054523>
- <http://www.mfa.gov.ua/hungary/ua/publication/content/32210.htm>
- Jegyzőkönyv Ukrajna Kulturális Minisztériuma és a Magyar Köztársaság Kulturális és Oktatási Minisztériuma kulturális együttműködéséről az 1995-1997 közötti évekre / <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.3938.0>
- Közép-európai perspektívák.* Balassi Intézet honlapja. // <http://www.balassiintezet.hu/hu/11-07-kozep-europai-perspektivak/#.UyXVGM6nrlc>
- Leonyid Kravcsuk, USZSZK Legfelsőbb Tanácsának vezetője és Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke Közös Nyilatkozata. / http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348_322
- MIKLÓSI GÁBOR: *Papír, kultúra. Külföldi magyar kulturális központok.* Manager magazin online, 2006/10. Forrás: <http://www.managermagazin.hu/archive.php>
- NAVRACSICS TIBOR: A kulturális intézetek a "magyarság kisugárzásai". // MTI/ Kultúra.hu 2012. július 6. Forrás: <http://karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/11251-navracics-tibor-a-kulturalis-intezetek-a-magyarsag-kisugarzasai>
- Ukraine/ 1. Historical perspective: cultural policies and instruments//Compedium:Cultural policies and trends in Europe.- <http://www.culturalpolicies.net/web/ukraine.php>
- Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja. /
- Ukrajna Magyarországi Nagykövetségének honlapja: A szerződéses-jogi alapok állapota. / <http://www.mfa.gov.ua/hungary/ua/26646.htm>
- Ukrán-magyar Területfejlesztési Iroda honlapja. / <http://umti.org/hu/news/magyar-koncert-a-magyar-ukran-kapcsolatok-felvetelenek-20-evfordulojara>
- VASZIL PLOSZKINA: *Történezm-kerekasztal.* http://www.ukrajinci.hu/kerek_asztal_06/index.html
- What is cultural diplomacy?//Cultural diplomacy initiative.- http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy#_ftn3
- Буценко, О.: *Україна //Диалог: інформаційно-аналітичний вісник.* - К., 2003.- Випуск 3.- С. 86-105.- http://model21.org.ua/files/dialog_III_2003.pdf
- Мадяр Fest - фестиваль угорської культури та вина. 2012. 04.29-05.06. // <http://www.thisisukraine.org/ru/calendar-2012/icalrepeat.detail/2012/04/29/638/54|57|56|53|901|915/-fest-.html>
- На Закарпатті відзначатимуть День угорської культури.* // <http://zakarpattya.net.ua/News/105714-Na-Zakarpatti-vidznachatyut-Den-uhorskoj-kultury>
- ОЛЬГА ОШИТКО: *Сучасні тенденції міжкультурного співробітництва у Європі.* / <http://www.viche.info/journal/2519/>

LEVÉLTÁRI ÉS PUBLIKÁLT FORRÁSOK

- Kárpátaljai Megyei Közigazgatási Hivatal Levéltára, 195. Fond. 23. Opisz. A Megyei Tanács képviselőinek 1992. 02.08-i határozata a Magyar Nemzeti Színház megnyitásáról Beregszászon. 16. oldal
- Szerződés a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között. Dokumentumrészlet.* – In Magyar Kisebbség, 1996, 44 sz. 90-96.